

EL LLIBRE *PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL*

Maria Jesús Espuny Tomás
Daniel Vallès Muñio
Universitat Autònoma de Barcelona

En record de Josep M. Benaül

Resum

L'anàlisi dels privilegis recollits en el llibre *Privilegis de la vila de Sabadell* ha permès estudiar un model de l'evolució i la consolidació de les institucions municipals a Catalunya. Es tracta de disposicions singulars, atorgades pels sobirans o senyors jurisdiccionals en favor d'una persona, una localitat o un estament, amb un caràcter d'excepció o d'especialitat i a fi de regular aspectes concrets de la condició jurídica de la persona o institució i també de la vida local o municipal. A vegades signifiquen l'exempció de càrregues fiscals o la donació com a favor o gràcia de facultats diverses, mercats o immunitats. També existeixen amb continguts de dret privat, penal o processal. Dins de la legislació catalana de la baixa edat mitjana, el privilegi està assimilat jeràrquicament a la llei.

Paraules clau: privilegis, Sabadell, dret local, *Privilegis de la vila de Sabadell*, dret català.

EL LIBRO *PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL*

Resumen

El análisis de los privilegios recogidos en el libro *Privilegis de la vila de Sabadell* ha permitido estudiar un modelo de la evolución y la consolidación de las instituciones municipales en Cataluña. Se trata de disposiciones singulares, otorgadas por los soberanos o señores jurisdiccionales en favor de una persona, una localidad o un estamento, con un carácter de excepción o especialidad y con el fin de regular aspectos concretos de la condición jurídica de la persona o institución y también de la vida local o municipal. A veces suponen la exención de cargas fiscales o la donación como favor o gracia de facultades diversas, mercados o inmunidades. También existen con contenidos de derecho privado, penal o procesal. Dentro de la legislación catalana de la baja edad media, el privilegio está asimilado jerárquicamente a la ley.

Palabras clave: privilegio, Sabadell, derecho local, *Privilegis de la vila de Sabadell*, derecho catalán.

THE BOOK *PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL*

Abstract

The analysis of the privileges contained in the book *Privilegis de la vila de Sabadell* has allowed us to consider a model of the development and consolidation of municipal institutions in Catalonia. These are unique provisions, granted by sovereigns or jurisdictional lords in favour of a person, town or entities, with an exceptional or specialist nature, and with the aim of regulating specific aspects of the legal status of the person or institution and also of local or municipal life. Sometimes they comprise the exemption of tax charges or the donation, as a favour or grace of various powers, markets or immunities. They may also have contents of private, criminal or procedural law. Within the Catalan legislation of the late Middle Ages, the privilege is assimilated to the hierarchy of law.

Keywords: privileges, Sabadell, local law, *Privilegis de la vila de Sabadell*, catalan law.

LE LIVRE *PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL*

Résumé

L'analyse des privilèges contenus dans le livre *Privilegis de la vila de Sabadell* nous a permis d'envisager un modèle de développement et de consolidation des institutions municipales en Catalogne. Il s'agit de dispositions uniques, accordées par des souverains ou des seigneurs de la juridiction en faveur d'une personne, d'une ville ou d'une entité, à caractère exceptionnel ou spécialisé, et ayant pour but de régler des aspects spécifiques du statut juridique de la personne ou de l'institution et également de la vie locale ou municipale. Elles comprennent parfois l'exonération de charges fiscales ou la donation, à titre de faveur ou de grâce, de divers pouvoirs, marchés ou immunités. Elles peuvent également avoir un contenu de droit privé, pénal ou procédural. Dans la législation catalane de la fin du Moyen Âge, le privilège est assimilé à la hiérarchie de la loi.

Mots-clés: privilèges, droit local, *Privilegis de la vila de Sabadell*, droit catalan.

1. INTRODUCCIÓ

El 1945 el Dr. Josep Maria Font i Rius¹ anunciava que l'origen del règim municipal català era un tema poc estudiat i en el qual calia aprofundir. Des d'aquelles dates, tres generacions d'historiadors,² tant del dret com generalistes, han produït un nombre rellevant de monografies i publicacions sobre els municipis catalans i el seu dret a l'edat mitjana i moderna. El dret local històric català és variat i ric en conceptes, institucions, evolució i documentació d'arxiu.

Si ens fixem en els llibres de privilegis, han rebut l'atenció d'acadèmics i estudiosos³ els de diferents poblacions catalanes. Entre les monografies, trobem estudis i edi-

1. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 16 (1945), p. 389-390. De fet, Font i Rius explica (p. 26 i seg.) les teories que existien el 1945 sobre la creació dels municipis i les ciutats durant l'edat mitjana: la romanista (iniciada per Savigny i que fa derivar els municipis medievals de la continuïtat dels romans) i la germanista (segons la qual els municipis medievals són una creació pròpia de l'edat mitjana, sense precedents anteriors). Dins d'aquesta última, esmenta les teories de la immunitat, del dret de la cort senyorial, del gremi, de la comunitat rural, del mercat (seguida per Luis GARCÍA DE VALDEAVELLANO, «El mercado. Apuntes para su estudio en León y Castilla durante la edad media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 8 [1931], p. 201-374), del burg, de l'assentament mercantil, del gran consorci mercantil i dels vincles veïnals i les franquícies. A partir de la p. 425 Font critica les teories romanistes seguides pels historiadors catalans vuitcentistes, inspirats en Savigny, i les teories més properes sobre la influència del consolat italià en la formació de les municipalitats. Font discrepa i creu que el municipi català és «una formación natural, una institución autóctona enraizada en las mismas transformaciones y fenómenos que han ido configurando la evolución histórica de esta región».

2. Esmentem algunes obres, sense voluntat d'exhaustivitat ni de mostrar l'estat de la qüestió. Així, hem de partir de l'obra magna de Josep Maria FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, editada pel CSIC en diferents anys i volums. Seguim amb Max TURULL, *La configuración jurídica del municipio bajomedieval*, Barcelona, Fundació Noguera, 1990. I amb la recent i enorme obra d'Albert REIXACH SALA, *Instituciones locales i elits a la Catalunya baixmedieval (Girona, 1345-1445)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2019. Fins i tot en els últims mesos ha aparegut una obra cabdal per a entendre el dret municipal modern: LUIS OBIOLS PEREARNAU (ed.), *El govern de la ciutat d'Urgell al segle XVI. Jeroni Grau i el seu tractat per al govern municipal*, la Seu d'Urgell, Anem, 2019.

3. Fins i tot a Pau CASTELL I GRANADOS i Carme MONTANER I ALSINA, *Llibre de privilegis de la vila de Tremp (1079-1487)*, Tremp, Garsineu, 2019, els autors / editors sembla que reconeixen que han estat ells els que han confeccionat el llibre de privilegis en si mateix, és a dir, que és factici i no simplement n'han editat un que ja existia. Això ens ha de posar en alerta sobre les denominacions atorgades a recopilacions actuals de privilegis antics de poblacions catalanes on no existia un llibre de privilegis com a tal.

cions sobre els llibres de privilegis de Figueres,⁴ Terrassa,⁵ Palafrugell,⁶ Puigcerdà,⁷ Girona,⁸ Cervera,⁹ Olot,¹⁰ Tàrraga,¹¹ Vilafranca del Penedès,¹² Manresa,¹³ Perpinyà,¹⁴ Igualada,¹⁵ Alacant,¹⁶ Balaguer¹⁷ i Ulldesona.¹⁸

4. Antoni COBOS FAJARDO, *Llibre de privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2004, tot i que el text editat per Cobos no només conté privilegis en sentit estricte. Vegeu Josep SERRANO DAURA, «*Llibre de privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*, d'Antoni Cobos Fajardo», *Revista de Dret Històric Català*, núm. 5 (2005), p. 223.

5. Teresa CARDELLACH I GIMÉNEZ, Pere PUIG I USTRELL, Vicenç RUIZ I GÓMEZ i Joan SOLER I JIMÉNEZ, *Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa (1228-1652)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006. Vegeu també Pere PUIG I USTRELL, «El llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa, 1228-1652», *Terme*, núm. 21 (2006), i Paul H. FREEDMAN, «La societat local i la política reial al llibre de privilegis de Terrassa», *Terme*, núm. 21 (2006).

6. Joan VILLAR I TORRENT, *Llibre de privilegis de Palafrugell (1250-1724)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007. Vegeu també Maria Concepció SAURÍ, «Palafrugell i el seu "llibre de privilegis": una història que encara no ha arribat al final», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 14 (1995).

7. Sebastià BOSOM I ISERN i Susanna VELA I PALOMARES, *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007. Sebastià BOSOM I ISERN i Susanna VELA I PALOMARES, *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Noguera, 2009.

8. Griselda JULIOL I ALBERTÍ, *Llibre vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2001. Anna GIRONELLA DELGÀ, *Llibre groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007. Christian GUILLERÉ, *Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2000.

9. Montserrat GARRABOU I PERES, Josep HERNANDO I DELGADO, Josep Maria LLOBET I PORTELLA i Max TURULL I RUBINAT, *Llibre de privilegis de Cervera (1182-1456)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1991.

10. Antoni MAYANS I PLUJÀ i Xavier PUIGVERT I GURT, *Llibre de privilegis d'Olot (1315-1702)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1955.

11. Gener GONZALVO I BOU, Josep HERNANDO I DELGADO, Flocel SABATÉ I CURULL i Pere VERDÉS I PIJUAN, *Els llibres de privilegis de Tàrraga (1058-1473)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1997.

12. Jordi VALLÈS I CUEVAS, Jordi VIDAL I PLA, Maria Carme COLL I FONT i Josep Maria BOSCH I CASADEVALL, *El llibre verd de Vilafranca*, vol. I i II, Barcelona, Fundació Noguera, 1992.

13. Marc TORRAS I SERRA, *El llibre verd de Manresa (1218-1902)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1996. Sobre el contingut d'alguns privilegis manresans, vegeu Marc TORRAS I SERRA, «Els privilegis concedits a Manresa durant la cort de 1311», *Dovella*, núm. 109 (2012).

14. Vicent GARCIA EDO, *El llibre verd major de Perpinyà (segle XII-1395)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2010.

15. Joan CRUZ I RODRÍGUEZ, *Els privilegis de la vila d'Igualada*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990. Sobre la ratificació del caràcter de vila reial d'Igualada mitjançant privilegis, vegeu Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «Inventari de les jurisdiccions senyorials a la comarca de l'Anoia en el segle modern», *Pedralbes*, núm. 12 (1992), p. 65-66. Torras i Ribé comenta que la previsió de ser vila reial era una de les promeses més reiterades i incomplertes per la monarquia, fet que «ens acostaria als trets d'inseguretat jurídica i d'extrema fragilitat que adquirí en els segles successius l'exercici de la jurisdicció reial» a Igualada.

16. José HINOJOSA MONTALVO, *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450)*, València, Universitat de València, 2008.

17. Robert CUELLAS CAMPODARBE, *El «Llibre Gros dels Privilegis» de la ciutat de Balaguer*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs i Universitat de Lleida, 2015.

18. Vegeu Enriqué BAYERRI, *Llibre dels privilegis de la vila de Ulldesona*, Tortosa, Imprenta Blanch,

De fet, el mateix Dr. Font concretà¹⁹ que els llibres de privilegis són especialment interessants perquè recullen els documents i privilegis més importants per a la constitució de la municipalitat, del seu règim i dels seus habitants. A més, va posar en relleu la necessitat que, a partir del segle XII, els senyors de la Catalunya Vella tingueren de retenir pobladors, els quals volien gaudir de les millors condicions que les cartes de poblament atorgaven als colons de la Catalunya Nova; és a dir, volien competir amb els incentius creats per al repoblament. Per això es veieren obligats a anar concedint privilegis i cartes de franquícia amb les mateixes o similars condicions que en les viles reials i les repoblades.

De manera resumida, durant el segle XIII el reis funden noves viles sobre parròquies o castells arrencats a la jurisdicció senyorial i al segle XIV continua l'atorgament de franqueses, ja sigui per necessitat del monarca, com veurem, ja sigui per accidents, epidèmies o inundacions.²⁰

Per altra banda, cal tenir present que els privilegis i les immunitats, o les exempcions de determinats mals usos i determinats impostos, o les llibertats de trànsit, que les poblacions anaven gaudint gradualment, també van provocar la immigració de població rural als centres de població.²¹ No es pot obviar la incidència que les millors condicions jurídiques (i econòmiques) derivades dels privilegis tingueren en la demografia catalana i en els seus fluxos interns.

A aquests privilegis i aquestes immunitats calia afegir la protecció que el monarca o els senyors oferien als habitants de les poblacions, que en principi els permetia fugir de l'arbitrarietat i la violència d'oficials i particulars d'altres indrets.

Totes aquestes millores en la vida dels habitants dels municipis van comportar que el règim municipal i el dret municipal adquirissin una importància política cabdal i es consolidessin en els segles XIII i XIV. De fet, era el contingut de les cartes de poblament, de les cartes de franquícia, dels privilegis reials, etcètera, el que configurava aquest dret municipal originari i donava personalitat jurídica a les poblacions i els municipis que en gaudien.²²

1951. I la seva recensió, a Josep Maria FONT I RIUS, «Enrique Bayerri: *Llibre dels privilegis de la vila de Ulldesona*. Tortosa, 1951; 234 pàgs.», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 24 (1954), p. 646, que finalitza formulant el desig «de ver seguido su ejemplo por tantas otras municipalidades, que conservan semejantes libros de privilegios inéditos todavía, y cuya publicación prestaría un inestimable Servicio a la investigación histórico-jurídica».

19. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 16 (1945), p. 394-395.

20. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», p. 444-446.

21. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», p. 485-491 i 516, parla sobre l'incentiu que provocà l'alliberament de determinades càrregues i prestacions públiques en la immigració de població allà on existien aquests privilegis i immunitats.

22. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña (Conclusión)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 17 (1946), p. 232-233.

Així, a les cartes de poblament i de franquícia, que foren el nucli primari del dret local, successivament se'ls van anar afegint privilegis, franquícies de determinades prestacions, etcètera, per als habitants d'una determinada població, i no per a la generalitat, cosa que accentuava l'exclusivitat local d'aquest dret. Tot i així, també es troben privilegis atorgats sense que existís una carta de poblament prèvia, que anaven configurant el règim jurídic propi de la població. Més endavant, aquests privilegis es van anar reunint en llibres i cartularis a mode de corpus de dret local emanat de les autoritats superiors, per tal d'evitar dubtes o errors.²³

En aquest punt cal diferenciar entre l'existència de privilegis a favor de poblacions²⁴ i l'existència d'un llibre de privilegis, emanat de la voluntat expressa de recopilar-los (tots o alguns) per tal d'afavorir la seva aplicabilitat i la corresponent seguretat jurídica a favor dels vilatans. Per exemple, el llibre de privilegis de Terrassa fou recopilat per Joan Sunyer el 1534 i completat posteriorment per altres escriptors, conté documents datats entre el 1228 i el 1652, i fou publicat i editat el 1898 per dos historiadors locals.²⁵ De manera similar, el 1382 els cònsols de Puigcerdà encarregaren al notari Jaume Call la confecció d'un llibre de privilegis de la vila que després continuaren altres redactors «per tal de deixar-ne memòria i ser d'utilitat per al seu comerç».²⁶

Es podria afirmar que l'interès de les viles i poblacions a recollir i consolidar els seus drets enfront de tercers era el que justificava la redacció dels llibres de privilegis;²⁷ de fet, doncs, era un objectiu més aviat pràctic.²⁸ El risc de vulneració dels drets de les viles i ciutats era l'incentiu perquè quedés constància escrita de manera conjunta i ordenada d'aquests drets.²⁹ Però els motius de la creació dels llibres de privilegis no

23. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña (Conclusión)», p. 235-236.

24. Per exemple, vegeu la concessió del privilegi de la insaculació a favor de la ciutat de Tarragona a Santi CASAS RABASA, «Alguns apunts sobre el govern municipal a la ciutat de Tarragona (ss. xv-xvi). Els privilegis d'insaculació», *Pedralbes*, núm. 13 (1993), o bé a Dolors DOMINGO, *Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer*, Lleida, Universitat de Lleida i Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997.

25. Pere PUIG I USTRELL, «El Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa», p. 17.

26. Sebastià BOSOM I ISERN i Susanna VELA I PALOMARES, *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007.

27. Joan VILLAR I TORRENT, *Llibre de privilegis de Palafrugell (1250-1724)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007, p. 15.

28. Sobre el Llibre de privilegis de Perpinyà, vegeu Albert REIXACH SALA, «Vicent Garcia Edo (ed.), El Llibre Verd Major de Perpinyà (s. xii-1395)», Barcelona, Fundació Noguera, 2010, 816 p. (Llibres de Privilegis; 15)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 43/1 (gener-juny 2013), p. 362, que comenta que els seus impulsors tingueren una voluntat eminentment pràctica, justificada per la consulta freqüent del contingut del llibre; a més, el seu contingut s'ordenà per matèries, cosa que en facilitava la consulta.

29. Per a José HINOJOSA MONTALVO, *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450)*, València, Universitat de València, 2008, p. 8, l'objectiu de les recopilacions dels llibres de privilegis era esdevenir la «font d'informació directa per a fer valdre els seus drets (de la vila o ciutat) en els casos que fos necessari».

sempre són prou explícits,³⁰ ni els llibres de privilegis es configuren de manera exactament coetània,³¹ fet que dificulta poder explicar la creació dels llibres de privilegis com un fenomen històric homogeni i dotat d'explicacions causals adients i generalitzables. A més, aquestes circumstàncies també impedeixen explicar la redacció dels llibres de privilegis com el fruit d'una doctrina intel·lectual i política com podria ser, per exemple, la codificació.

Avui dia no tenim coneixement de cap jurista medieval o modern que postulés obertament la creació dels llibres de privilegis com a mecanisme juridicopolític enfront, per exemple, de l'arbitrarietat del senyor o com a garantia de l'aplicació correcta del dret local. Però aquest fet no ha d'impedir-nos proposar com a hipòtesi que la redacció d'uns llibres de privilegis ajudés o incentivés que altres poblacions també en volguessin redactar a tall d'imitació.

D'altra banda, per a Flocel Sabaté,³² els llibres de privilegis no són un mer acte generós de l'atorgament, sinó que més aviat els hauríem de situar dins d'una dinàmica de negociació entre el senyor i els estaments;³³ de tal manera que, per tal que el primer es consolidi al vèrtex de la societat, ha de concedir o pactar un règim legislatiu favorable per a les classes dirigents de la població. Aquesta postura dinàmica de la creació dels llibres de privilegis podria explicar per què unes poblacions en tenen i d'altres no: molt possiblement, els senyors tenien més incentius a conservar la seva preeminència en poblacions riques, que en d'altres més empobrides o amb menor riquesa.

És aquesta elit de la població la que acorda compilar uns privilegis i no uns altres en el llibre de privilegis de la seva localitat, no tots, i així delimita allò que és jurídicament i social rellevant del que no ho és i crea una identitat local pròpia.

La multiplicitat de fonts locals, de reculls i d'edicions de llibres de privilegis ens permet adherir-nos a la qüestió presentada per Lluís de Puig i Oliver quan plantejava

30. Per exemple, Teresa CARDELLACH I GIMÉNEZ, Pere PUIG I USTRELL, Vicenç RUIZ I GÓMEZ i Joan SOLER I JIMÉNEZ, *Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa*, p. 7 i seg., reconeixen que no van poder concretar les causes precises de la confecció del llibre, però en suposen algunes. Com que els privilegis eren documents que havien de presentar-se de manera habitual en un judici, era més pràctic fer-ne una còpia autèntica vàlida «en previsió de possibles pèrdues o malmenaments dels originals».

31. Flocel SABATÉ, «Presentació. La construcció de la memòria escrita de la ciutat de Balaguer», a Robert CUELLAS CAMPODARBE, *El «Llibre Gros dels Privilegis» de la ciutat de Balaguer*, p. 10.

32. Flocel SABATÉ, «Presentació. La construcció de la memòria escrita», p. 9.

33. Així ho insinua també Paul H. FREEDMAN, «La societat local i la política reial al Llibre de privilegis de Terrassa», *Terme*, núm. 21 (2006), p. 155, on comenta que era la capacitat de producció de riquesa la que donava «un cert estatus i protecció [a la ciutat] en els seus tractes amb la corona» per a aconseguir blindar els seus privilegis. Aquesta aproximació des d'una vessant de negociació, l'explica per a Castella, per exemple, Corina LUCHÍA, «La construcció del privilegi: procesos de negociación de las élites en los concejos de realengo castellanos en el siglo xv», *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 45/2 (juliol-desembre 2015), però més enfocada des del punt de vista de la individualitat del privilegiat, no des d'una perspectiva comunal del privilegi.

la possibilitat d'esbrinar i constatar si existien determinades polítiques reials extrapolables a partir del contingut dels privilegis de diferents poblacions.³⁴ Per exemple, ¿es podria descriure una determinada política de Pere II a partir dels privilegis concedits a diferents poblacions, més enllà de les possibles necessitats econòmiques per al finançament de guerres i expedicions? ¿Les similituds del contingut de determinats privilegis o la seva concessió coetània podrien estar fonamentades en la voluntat del monarca de debilitar el poder senyorial? Segurament la resposta a aquestes preguntes supera l'objectiu d'aquest treball, però de moment queden aquí plantejades.

2. ELS PRIVILEGIS LOCALS ENTRE LES FONTS DEL DRET CATALÀ

El dret es considera un privilegi dins de la societat senyorial dels segles XIII-XVIII. Les normes jurídiques legitimen les diferències socials: el dret no unifica, sinó que diferencia.³⁵ Les normes no són igualitàries, sinó privilegis estamentals, locals o personals.

Com hem apuntat, els privilegis són disposicions singulars atorgades pels sobirans o senyors jurisdiccionals en favor d'una persona, una localitat o un estament, amb un caràcter d'excepció o d'especialitat i a fi de regular aspectes concrets de la condició jurídica de la persona o institució i també de la vida local o municipal. A vegades signifiquen l'exempció de càrregues fiscals o la donació com a favor o gràcia de facultats diverses, mercats o immunitats. També n'existeixen amb contingut de dret privat, penal o processal.

Més enllà de les dinàmiques negociadores comentades per Sabaté, normalment aquests privilegis eren sol·licitats per les comunitats locals a canvi d'una quantitat econòmica. Redactats normalment en pergamins, es guardaven en un lloc segur de la vila i eren confirmats i jurats pels senyors i pels monarques quan es qüestionava la seva vigència. Els privilegis adopten diferents formes i cronològicament comencen a la baixa edat mitjana i arriben quasi fins a finals del segle XVIII.

El privilegi és una llei, però com que es formula per a un lloc particular, una situació personal o un estament, contradiu un dels principis de la llei: la seva aplicació a la generalitat. És una *lex privata*. Així s'entén en les *Partidas*, on es defineix com una «ley apartada que es fecha señaladamente por pro o por honra de algunos omes, o

34. Lluís de PUIG I OLIVER, «Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533). Edició a cura de Christian Guilleré (Llibres de privilegis, 7), Barcelona, Fundació Noguera 2000, 746 pp.», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm. 20 (2001), p. 724.

35. Corina LUCHÍA, «La construcció del privilegi», explica molt bé que la negociació per a la consecució de privilegis a favor de l'estament privilegiat (p. ex., exempcions fiscals, immunitats, etc.) implica una diferenciació amb les persones no privilegiades.

logares, e non de todos comunalmente».³⁶ I es reafirma: «[...] ley que es dada o otorgada del Rey apartadamente, a algun lugar o algun ome para fazerle bien e merced».³⁷ En un altre moment es reconeix la seva assimilació a la jerarquia de la llei: «[...] e los privilegios dezimos otrosi que han fuerça de ley, sobre aquellas cosas en que son dados. Ca privilegio tanto quiere dezir como ley apartada e dada señaladamente a pro de algunos assi como de suso mostramos».³⁸

Dins de la legislació catalana medieval, el privilegi figura amb el mateix caràcter. Així el defineix l'usatge *Una quaequae gens. Privilegia*: «Privilegis son Leys de privats, quasi privadas Leys, car privilegi es dequent dit que estiga en privat».³⁹ Pere II, a la Cort de Barcelona de 1283, confirma els privilegis que gaudien les viles en temps del rei Jaume I:

Restituim. Atorgam et aprobam [...] així com antiguament pues plenament han haut, tengut o posseit, las libertats, e franquesas, costumaz e bons usos, e tots Privilegis, e atorgaments usats en temps del Senyor en Iacme ça enrera de bona memoria pare nostre, e Rey de Arago en axi, quel us dels Privilegis, e atorgaments, si de aco era dubtat, sie espatxat, e exercit per sola recepció de testimonis, sen donar libell e sens manament de plet [...].⁴⁰

36. Primera *Partida*, títol xi, llei i.

37. Tercera *Partida*, títol xviii, llei ii.

38. Tercera *Partida*, títol xviii, llei xxviii.

39. *Constitucions i altres drets de Catalunya* (CADC), vol. i, llibre i, tít. xv, cap. i; *Textes de dret català. I. Usatges de Barcelona. Col·lecció publicada baix el patronat de la Excma. Diputació Provincial de Barcelona i dirigida per Ramón d'Abadal i Vinyals i Ferrán Valls Taberner*, Barcelona, Imp. Casa Prov. Caritat, 1913, usatge 140, p. 60; Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho civil de Cataluña, especialmente del civil, y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, vol. i, Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1918, p. 168-169. Per a Joan BASTARDAS, *Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII*, Barcelona, Fundació Noguera, 1991, p. 173, aquest usatge reproduïx literalment un passatge de les *Etimologies* de sant Isidor. Josep Maria PONS I GURI, «Entre l'emfiteusi i el feudalisme (Els reculls de dret gironins)», *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de les Universitat de Girona*, núm. 5-6 (1985-1986), p. 412, nota 9, concreta si els textos dels usatges *Unaqueque gens* i *Privilegia*, heretats de les *Etimologies*, havien pervingut per mitja del *Decretum* de Gracià.

40. CADC, vol. i, llibre i, tít. xix, cap. i. Sobre aquesta constitució, Max TURULL, *El gobierno de la ciudad medieval: Administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*, Barcelona, CSIC, 2009, p. 308, explica que Mieres recull l'opinió de Callís sobre els privilegis de viles i ciutats que les universitats no podien establir una col·lecta o talla general, sinó que només la podien establir per a cobrir les seves pròpies necessitats. Francesc CORTIELLA I ÒDENA, «Pere el Gran i les Constitucions del 1283», *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, vol. viii, núm. 61-62 (1985), p. 12-13, explica que l'atorgament d'aquesta constitució fou una concessió «atenent la súplica expressa dels seus vassalls» que el «rei els confirmés tots els privilegis i les llibertats que cada estament havia assolit al llarg del temps». Però interpreta la confirmació dels privilegis com concedida «en compensació de la naturalesa, legalitat, bona fe» de la fidelitat dels esta-

A la mateixa Cort de Barcelona de 1283 trobem la constitució *Atorgam encara*, que estableix «que paers, jurats e consellers sien en les ciutats, viles e altres llocs nostres, en los quals antigament solien ésser, e sien e romanguen en aquell estament, e usan així com eren e usaven en temps del Senyor en Jacme de bona memòria, rei d'Aragó, pare nostre».⁴¹

Així, tal com explica el Dr. Font i Rius,⁴² van quedar ratificats tots els organismes que existien en les localitats reials. Per al mestre d'historiadors del dret, és «la primera disposició oficial, de caràcter públic y de aplicació general en que se menciona y reconoce un régimen propio de las ciudades y villas, otorgándole una expresa consideración legal, una existencia constitucional», de manera que és comprensible que els juristes clàssics⁴³ catalans es referissin a aquesta constitució «como punto básico al tratar de la institución municipal». D'aquesta manera, es permetia la creació i continuació de la governança de les viles i ciutats i s'estabilitzava la gestió de les corporacions, dotades de personalitat jurídica.⁴⁴

Al cap de poc, a la Cort de Montsó de l'any 1284, Alfons II confirma el privilegi com a llei local:

[...] quels Privilegis e Constitucions, que per los antecessors nostres son atorgats e confirmats generalment a tota la terra, especialment a alguns locs o personas, per si romangan en sa força e en sa valor, e a quiscum loc per si, que haja Privilegis specials, en axi, que algu nos gos interpretar, ne sobre aquells sententia demanar.⁴⁵

---

ments a la monarquia i només insinua que la consecució de les Constitucions a les Corts de 1283 es devia a la qüestionable situació del monarca arran del seu conflicte religiós amb Roma i França.

41. Traducció obtinguda de Ferran SOLDEVILA, *Jaume I. Pere el Gran*, Barcelona, Vicens Vives, 1991, p. 132.

42. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña (Conclusión)», p. 420 i seg., 474 i seg.; en la nota 887 remet a la nota 778 per al text en llatí de la constitució, però és errònia i el text consta en la nota 770.

43. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña (Conclusión)», en la nota 888 es refereix a Tomàs Mieres i Narcís de Sant Dionís i remet a la referència que consta en la nota 771.

44. Antoni JORDÀ FERNÁNDEZ, «Els antecedents històrics i jurídics de l'administració local catalana», a Judith GIFREU I FONT (dir.), *Règim jurídic dels governs locals a Catalunya*, València, Tirant lo Blanch, 2009, p. 45. Per a Francesc CORTIELLA I ÒDENA, «Pere el Gran i les Constitucions del 1283», p. 12, aquesta constitució no tracta de la creació material del dret municipal, sinó de l'aprovació dels fets consumats, que ja existien.

45. CADC, vol. I, llibre I, tít. XVI, cap. I.

La confirmació més clara d'aquesta equiparació del privilegi amb la llei local, la trobem en allò que els juristes consideren l'enumeració, no pas la prelación, de fonts del dret català en el capítol de cort de Martí l'Humà a la Cort de Barcelona de l'any 1409. Es tracta d'un esquema coordinat de les fonts del dret a Catalunya, sense establir una preferència clara, tàcita, enumerativa, i sense excloure'n cap.⁴⁶ Es reconeix un ordenament principal, territorial, general, diferent d'un altre de secundari, amb prioritat sobre les disposicions del dret general de Catalunya, i, finalment, la consolidació efectiva del dret romà i canònic de la recepció.

És en aquest text on figura que les causes es decidiran segons:

[...] Usatges de Barcelona, e Constitucions e Capítols de Cort de Catalunya, Usos, Costums, Privilegis, Inmunitats e Libertats de quiscuna condició e de las Universitats, e dels singulars de aquellas, dret comú, equitat i bona rahó.⁴⁷

La determinació del capítol de cort de l'any 1409 fomentà la permanència i l'aplicació dels textos locals als llocs on hi haguessin *costums* en el més estricte sentit jurídic, per exemple Tortosa, Lleida o Girona, i de privilegis d'estaments o municipalitats als llocs on gaudien d'aquests. Normalment, els privilegis tenien la qualitat de ser irrevocables, cosa que acostumava a passar quan s'atorgaven en favor de municipalitats, en recompensa de donatius o d'altres serveis, o quan estaven corroborats per jurament.

El caràcter paccionat, segons Brocà, es confirmava amb el jurament que prestava el monarca sobre l'observança dels usatges, lleis, constitucions, costums i privilegis, segons les constitucions inserides en el títol «De observar constitucions» i amb el procediment que estava establert per corregir i esmenar les contravencions i els abusos del rei i dels seus oficials. El respecte que el monarca tenia per les lleis fetes en corts i pels privilegis que ell o els seus avantpassats havien concedit, era la regla que no valia el privilegi contrari a aquelles lleis o a un altre privilegi, regla que s'expressava

46. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Les compilacions de dret general català», *Glossae*, núm. 7 (1995), p. 120, nota 18. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «La recepció del derecho feudal común en Cataluña I (1211-1330)», *Glossae*, núm. 4 (1992), p. 64, nota 236, explica que en l'enumeració del capítol de cort de 1409, l'equitat i la bona raó integren un sistema de fonts contrari a l'absolutisme legislatiu del monarca i favorable a la creació jurisprudencial del dret, basat en el *ius commune*, que només es deroga pels Usatges.

47. CADC, vol. I, llibre I, tít. xxxviii, cap. II.

amb les paraules de no ser lícit ni fer valdre «carta contra carta»,⁴⁸ tal com sovint es reclamava en Corts.⁴⁹

En l'època moderna, ens trobem amb el que és la causa més directa de la gènesi del dret local privilegiat de la universitat vallesana, la Constitució de Felip II, en la primera cort d'aquesta monarca a Barcelona, l'any 1599. Les causes es decidiran segons les disposicions:

[...] dels Usatges, Constitucions i Capítols de Cort i altres drets del present Principat y Comtats de Rosselló y Cerdanya, y en los casos que dits Usatges, Constitucions y altres drets faltaran, hajan de decidir dites causes, segons la disposició del Dret Canònic, y aquell faltant del Civil i doctrina dels Doctors [...].⁵⁰

Aquestes fonts de producció del dret de caràcter local tindran una prioritat efectiva respecte de les disposicions generals del dret de Catalunya, o d'altres disposicions que, com que tindran menys vigor, cauran en una decadència natural. Tot això rep en la Constitució de 1599 una consolidació definitiva. Dins d'una concreció més gran, el precepte deixa un marge de discrecionalitat als diferents elements integrants del dret autòcton català, general, local o consuetudinari, que queden situats en la mateixa línia o esglaió per raó fonamentalment del gran respecte que el costum havia gaudit en la vida jurídica catalana. A partir d'aquest moment serà la realitat peculiar de cada comarca o centre urbà la que assenyalarà d'una manera progressiva la preeminència o el replegament dels drets locals i particulars, privilegiats respecte al dret general, fruit de l'actuació oficial de sobirans i corts.⁵¹

48. VÍCTOR FERRO I POMÀ, «Notes sobre la constitució “Poc Valria”», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 9 (2009), p. 84, esmenta el principi que el rei no podia atorgar «carta a carta» com una de les fites en l'evolució del sometiment de l'exercici de les potestats judicial i executiva del monarca a la lletra i a l'esperit de la norma jurídica. Això també és explicat a VÍCTOR FERRO I POMÀ, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Jurídics (IEC), 2015, p. 354: «Fos com fos, pel sol fet d'ésser preceptes legítims productors de drets subjectius era clar que el príncep no podia revocar privilegis sense justa causa que tingués esguard a la utilitat pública ni perjudicar-ne indirectament la fruïció amb d'altres disposicions del mateix rang (“carta contra carta”)». En la p. 399, Ferro i Pomà esmenta les constitucions 7 i 16 de l'any 1289 i 4 de l'any 1321, que prohibien, sota pena de nul·litat, fer inútil un privilegi mitjançant l'atorgament d'una altra concessió, «carta contra carta» o contra un privilegi o costum general o especial.

49. Guillem M. de BROCÀ, *Historia del derecho civil de Cataluña*, p. 268-271: «[...] estas disposiciones de excepción, respondían al estado político y social iniciado con la reconquista y fueron la base de las franquicias y libertades de los pueblos. Además del monarca, los concedía el lugarteniente general».

50. CADC, vol. I, llibre I, tít. xxx, cap. I. Josep CAPDEFERRO I PLA i Jaume RIBALTA I HARO, *Banyuts catalans: L'adulteri i la Casa de les Egipcíiques a la Barcelona moderna*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2014, p. 14, conclouen que «la columna vertebral de l'ordenament jurídic català era el dret comú amb aquelles modificacions o especificitats establertes pel dret català».

51. José PELLA y FORGAS, *Código civil de Cataluña*, tom I, Barcelona, J. Bosch, 1916, p. 89-97.

Però cal tenir present que aquestes disposicions del 1409 i el 1599 no redueixen ni condicionen els drets locals o particulars, que, com hem vist, queden involucrats en el primer esglaó de les fonts constitutives de l'ordre de prelatió esmentat. Serà la vigència efectiva de costums i privilegis locals en els segles de l'època moderna, dins d'un clima general de crisi política i institucional, el que donarà lloc a una panoràmica totalment diversa, ja que, juntament amb la nova redacció d'alguns textos, trobem l'atorgament de nous privilegis i l'extinció per desús d'altres, totalment o només d'alguns dels seus capítols.

Com una conseqüència de totes aquestes disposicions, es mantindran, en principi, com a prelatius al dret general propi del Principat, algunes col·leccions de costums a Tortosa i a Girona, les *Ordinacions d'En Sanctacília* i col·leccions de privilegis a la Vall d'Aran i a Tàrrrega com a dret especial o peculiar de la ciutat o de la seva comarca.⁵² Molts dels capítols d'aquestes fonts no eren d'aplicació efectiva, sinó que eren meres disposicions que, per la seva especialitat, constituïen l'arrel de les seves tradicions més pròpies. És freqüent, durant els dos segles de l'època moderna, la concessió de privilegis reials en l'ordre civil a moltes localitats: Granollers, Vic, Igualada o Sabadell.⁵³

Un altre element que s'ha de tenir en compte són les ordinacions, promulgades pels propis òrgans de govern locals i sancionades pels monarques, que signifiquen una confirmació del seu funcionament i una constitució plena de la seva municipalitat.⁵⁴ Com veurem, les ordinacions de Sabadell recullen molts dels esborranys dels capítols que es presentaran al rei o al seu representant perquè s'atorguin com a norma específica local.⁵⁵

52. Galo SÁNCHEZ, *Curso de historia del derecho. Introducción y fuentes*, 10a ed., rev. per José Antonio Rubio, Valladolid, Miñón, 1980, p. 95-113; Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho civil de Cataluña*, p. 283-318, dedicades a les col·leccions de costums i privilegis locals.

53. Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho civil de Cataluña*, p. 318-341, dedicades a «Otros privilegios de carácter civil dados a Barcelona y contenidos en las compilaciones generales de Cataluña», fa menció del «veinatge i carreratge» dels privilegis de Barcelona en altres poblacions.

54. Sobre les ordinacions, VÍCTOR FERRO I POMÀ, *El dret públic català*, p. 198 i seg., explica que es reconeixia als municipis «el jus statuendi o dret a promulgar ordinacions permanents sobre assumptes de llur competència, i de fet, el jus edicendi, o facultat de publicar crides per a executar-les», i seguidament en posa diversos exemples: emissió de moneda, regulació de col·legis i confraries, taules de canvi i bancs de dipòsits, ensenyament, sanitat o beneficència, obres públiques, etc.

55. Arxiu Històric de Sabadell (AHS), AMH 2558/4, *Primus liber Comuni mei Anthonii Pelagrini notarü publici Sabadelli, 1449-1472*; *Primer llibre d'acords del Consell de la vila de Sabadell, 1449-1472*, Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 1948 (Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach) (reed. facs.: 1978); Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, Sabadell, Comissió de Cultura del Exmo. Ayuntamiento de Sabadell, 1968; *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-1*, Sabadell, Comissió de Cultura del Exmo. Ayuntamiento de Sabadell, 1971. El segon volum del segle XVII no està publicat; es troba en dos textos manuscrits que abracen els períodes 1626-1700 i 1701-1756: AHS 4t 120-1 i AHS 4t 120-2.

3. EL LLIBRE PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL

Sobre el naixement de Sabadell, el Dr. Font i Rius⁵⁶ comenta que el 1076 es fundà l'església de Sant Salvador d'Arrahona, es creà un poblat al voltant seu i s'hi celebrava un mercat, ja citat el 1111;⁵⁷ a més, atribueix el desenvolupament seminal de la població al fenomen de les sagreres⁵⁸ i a la protecció que les normes (primerament) canòniques de la pau i treva de Déu donaren als poblats creats dins el cercle de trenta passes al voltant d'una església.

Però si ens centrem en el naixement dels *Privilegis de la vila de Sabadell*, cal fer un salt endavant de més de mig mil·lenni, durant el qual es va formar el dret local propi. Així, el Consell General de la Vila de Sabadell del 27 de desembre de 1605 decideix copiar en un llibre tots els privilegis i altres normes de la vila.⁵⁹ Com hem vist en les primeres pàgines d'aquest treball, quan comencen a sorgir els òrgans de representació popular, van reunint els privilegis en llibres o cartularis, com un corpus de dret local emanat de les autoritats superiors. De vegades, com també hem apuntat, aquests llibres es coneixen amb els noms de les tapes: llibre verd, llibre vermell o llibre de la cadena.⁶⁰

Els privilegis que van ser atorgats als sabadellencs pels senyors i els monarques de la vila formaren, amb el temps, una bona col·lecció de pergamins que el comú conservava curosament, ja que podien perdre's o malmetre's. La transcripció responia a una millor conservació dels pergamins originals i facilitava la consulta. Cada any, el dia de Sant Maties els privilegis s'havien de llegir íntegrament davant del Consell General, a fi que els administradors de la vila coneguessin bé els drets, les franqueses i les llibertats que gaudia la població.⁶¹ A més de garantir l'aplicació de la normativa i la defensa de les concessions obtingudes dels reis, garantia l'autonomia en el govern de la municipalitat, lluny de les intervencions fraudulentament d'oficials i funcionaris.

56. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», p. 469, cita el pergami núm. 491 de l'ACA, de Ramon Berenguer I, publicat a la revista local *Nostra Comarca*, de Sabadell, el 1929, en el tom III, p. 112.

57. Tot i que en la nota 309 de la pàgina 506, Font i Rius concreta que «Sabadell lo tenia [el mercat] en 1113 (ACA, perg., de R. Berenguer III, núm. 163)». També comenta que la celebració del mercat requeria una autorització pública que es podia concedir en les cartes de poblament, en les cartes de franquícia o en un privilegi o document especial per a aquest motiu.

58. Sobre les sagreres, vegeu, per exemple, Víctor FARIAS, Ramon MARTÍ i Aymat CATAFAU, *Les sagreres a la Catalunya medieval*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2000.

59. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, Sabadell, Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1967, p. 361-363; *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell, segle XVII-I*, p. 131.

60. Josep Maria FONT I RIUS, «Orígenes del régimen municipal de Cataluña», *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. XVI (1945), p. 389-529, i vol. XVII (1946), p. 229-585. Salvador MINGUIJÓN, *Historia del derecho español*, Barcelona, Labor, 1943, p. 337. Després de dues edicions dels *Fueros* valencians, Luis Alanya va fer una compilació dels privilegis reials de València que es va imprimir el 1515.

61. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 208-212.

El llibre *Privilegis de la vila de Sabadell* és un conjunt de dinou documents d'entre els anys 1367 i 1609,⁶² però és un recull parcial i cal remarcar que alguns dels documents que conté no es poden considerar privilegis, ja que hi trobem també concòrdies, sentències i, fins i tot, unes ordinations de la Confraria de la Puríssima Concepció. Per contra, altres privilegis no figuren copiats; per exemple, el de fira del 13 d'agost de 1353⁶³ i el de retorn de fira del 10 de maig de 1356.⁶⁴ Tampoc la confirmació de la reina Elionor del privilegi del vi atorgat per Roger Bernat de Foix⁶⁵ i el privilegi de crear imposicions, com en altres llocs de Catalunya,⁶⁶ del 12 d'octubre de 1375. El fet que sigui un recull parcial ens permet preguntar-nos per què recull uns privilegis i no uns altres, com hem apuntat en la introducció. ¿L'elecció respon a la temàtica o bé té relació amb la vigència o l'ús dels privilegis recollits, de manera que els que no hi consten són els que caigueren en desús? O l'elecció té més a veure amb les afinitats dels recopiladors, que no deixaven de ser part de l'estament privilegiat de la població? Quina importància tenia la voluntat dels recopiladors en el contingut dels llibres de privilegis?

4. ELS ELEMENTS NORMATIUS EN EL LLIBRE *PRIVILEGIS DE LA VILA DE SABADELL*

La presentació en aquest epígraf dels privilegis de Sabadell es farà per ordre cronològic, sense tenir en compte la importància de la concessió ni el seu desenvolupament.

62. AHS, D5 67; Josep Maria FONT I RIUS, «Dret local a Catalunya: costums, usos i privilegis», *CES: Cultura, Economia, Societat: Publicació Informativa de la Caixa d'Estalvis de Sabadell*, núm. 41 (30 juny 1988); Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 361-363; Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, *Llibre de privilegis de la universitat de la vila i terme de Sabadell*, Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 1988; Mercè ARGEMÍ RELAT, *D'Arroana a Sabadell. El naixement de la vila al voltant d'un mercat medieval*, Sabadell, Amics de l'Art Romànic de Sabadell, 2010, p. 78-82.

63. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), registre 891, f. 64v-65r; AHS, pergami núm. 5, AMH 2696.

64. ACA, registre núm. 891, f. 277v-278r; AHS, pergami núm. 6, AMH 2696.

65. ACA, registre núm. 1582, f. 34v-35r; Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Regulació del consum vinícola a Sabadell, segons un privilegi senyorial del segle XIV», *Món Mediterrani. Primeres Jornades de Viticultura a la Conca Mediterrània*, Tarragona, Facultat de Filosofia i Lletres, 1986. Josep Maria FONT I RIUS, «El antiguo derecho local de la ciudad de Balaguer», *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. LII (1982), p. 5-110. Se cita a partir del text que incorpora Josep Maria FONT I RIUS, *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Barcelona, Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1985, p. 207-278. A Balaguer la *universitas dels probi homines* va acordar prohibir l'entrada del vi fora durant el període entre Tots Sants i Pasqua i també estava homologada pel privilegi del comte Ermengol que ampliava el termini.

66. ACA, registre núm. 927, f. 258v-259r; AHS, pergami núm. 15, D5 63/1: Pere III concedeix als jurats i prohoms de la vila de Sabadell la capacitat d'imposar cises i altres contribucions per tant de temps com ha estat concedit a les viles de Granollers i Caldes de Montbui.

Les primeres disposicions són les que corresponen al rei Pere III, que van des del privilegi de 1367, el de les aigües o de la font Rossella, passant pel de 1370, d'agregació a la Corona o *De non seperando corona regia*, fins al de 1376, en què es reconeix el principi de submissió a la jurisdicció local de Sabadell.

Continuant amb aquest ordre, tenim una sentència de l'infant Martí. És la que coneixem amb el nom de Sentència del mas Carbó, lloc on es van desenvolupar els fets que la van motivar. Aquesta sentència, del 25 de febrer de 1391, significa una manifestació de la intervenció reial en la vida jurisdiccional de la vila. Però existeixen altres concessions fetes pel mateix infant que no han merescut el mateix reconeixement: la confirmació de tots els privilegis, llibertats i bons usos de la vila de Sabadell i del terme d'Arraona⁶⁷ i la possibilitat de fer servir les mesures frumentàries de Barcelona en lloc de les antigues particulars.⁶⁸ Potser la política del futur monarca de vendre la vila a la ciutat de Barcelona l'any 1391 per manca de diners va fer que els compiladors de tres-cents anys després fossin més rigorosos en les seves concessions a la universitat.⁶⁹

La concòrdia entre l'abat de Santa Maria de l'Estany i els jurats i prohoms de la universitat de la vila de Sabadell, del 3 de gener de 1460, tracta del regadiu de l'Horta Novella. Cal aclarir que dins de les funcions municipals es comprenen el manteniment dels serveis públics, les obres de defensa, les muralles o els ponts i la canalització de les aigües. L'aigua i el seu aprofitament reben quasi sempre una atenció i un tractament especials, tant pel que fa als sistemes de regadiu dels camps com pel que fa al consum ordinari de la vila. Les autoritats concedeixen freqüentment privilegis en aquest sentit. Per exemple, Jaume I el 1279 en concedeix un a Barcelona respecte al Rec Comtal i Alfons I el Cast ho fa el 1182 a favor dels habitants de Puigcerdà.⁷⁰

No és estrany, per tant, que dins del llibre de Sabadell, en el conegut com a «privilegi de les aigües» o «de la font Rossella», s'hi inclogui també l'establiment dels dotze jornals de terra de l'anomenat «Domenge de la pabordia» o «de l'Horta Nove-

67. AHS, pergami núm. 19, D5 63/1 (24 d'agost de 1383, Montsó); ACA, Cancilleria, registre núm. 2086, f. 109r-109v.

68. AHS, pergami núm. 22, D5 63/1 (8 de juliol de 1387, Barcelona). L'infant Martí, a pres dels prohoms i la universitat de la vila de Sabadell, els concedeix que les mesures de forment, ordi, civada i altres cereals o llegums siguin les mateixes que les de Barcelona; també ordena que resti un joc de les noves mesures a la cort del batlle de la vila per a evitar possibles frau; ACA, Cancilleria, registre núm. 2087, f. 191r.

69. ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2457; ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2463; ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2464; ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2468; Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «La vila de Sabadell i terme del Castell d'Arraona sota la senyoria de la ciutat de Barcelona (1391-1474). Notes a l'estudi d'un document», a *Història urbana del pla de Barcelona*, vol. 2, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1990, p. 421-431.

70. Sebastià BOSOM I ISERN i Susanna VELA I PALOMARES, *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*, p. 41.

lla», amb la finalitat de convertir aquesta terra en regadiu amb l'aigua que sobrava de les fonts públiques de la vila.

El primer privilegi que figura reproduït en el llibre de Sabadell és un privilegi de Joan II del 12 de desembre de 1471, curiosament d'una dubtosa efectivitat per a la vila, un dels copiats més fidelment i guarnit extraordinàriament. En els capítols, els jurats i els prohoms demanen, en compensació de l'ajuda que li havien donat durant la guerra, unes concessions que si bé els van ser confirmades, no van tenir els efectes jurídics d'una vigència efectiva, fora de l'annexió de la quadra de Sant Pau de Riusec. Com se sap, el rei capitularà novament amb Barcelona, fet que deixarà sense efecte les promeses fetes a la vila de Sabadell. Els anys sota la senyoria de la ciutat de Barcelona es recorden de manera repetitiva en tots els capítols.⁷¹ El lligam amb la Corona és present un cop més a través del rei Joan II, que el confirma en els primers folis del cartulari municipal.

El privilegi que, d'acord amb la cronologia, segueix és l'únic atorgat per Carles I: el del 6 de maig de 1553. S'hi consagra un dels mecanismes per a accedir als càrrecs públics: la insaculació dels jurats i prohoms que regiran la universitat, als quals es donarà la possibilitat de fer ordinations per al bé i la utilitat de la vila.

La insaculació com a mètode per a posar fi als partidismes i les lluites urbanes va començar a implantar-se a València i a Xàtiva l'any 1427, en substitució de l'elecció a més veus que l'havia precedit, però fou Ferran d'Aragó qui la va generalitzar a finals del segle xv, fins al punt que la Reial Audiència la imposà com a norma comuna en una vila on encara no existia per a apaivagar aldarulls entre faccions enemigues.⁷² De fet, Víctor Ferro qualifica la insaculació com una de les institucions més característiques del període de maduresa del sistema politicojurídic català.⁷³ Sabadell arriba tard per concessió reial a aquesta forma d'elecció dels seus representants, però la insaculació és, també, una de les normes en què més clarament se'ns manifesta el concepte jurídic de *privilegi*.

Si seguim l'ordre cronològic, els dos documents que corresponen a l'època de Felip II i que estan inclosos en el llibre de Sabadell són una sentència del 12 d'abril de 1574 i el privilegi dit «del trentenari», del 7 de setembre de 1592. La sentència regeix està intercalada de manera incoherent i és un dels documents pitjor copiats en el

71. Joaquim GRAUPERA GRAUPERA, «La guerra civil catalana (1462-1472) al Baix Maresme», *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 28 (2012), p. 3: «La por, per part de molts d'aquest vilatans, a tornar sota domini feudal si el rei revenia la jurisdicció del terme per motius econòmics en un futur proper, els va portar a demanar el privilegi d'esdevenir "carrer de Barcelona", que consistia en què si el rei alienava la jurisdicció, aquesta passaria a la ciutat de Barcelona i a partir d'aquí gaudirien dels mateixos privilegis que els habitants de la Ciutat Comtal».

72. Víctor FERRO I POMÀ, «El procediment d'insaculació», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 9 (2009), p. 85-86.

73. Víctor FERRO I POMÀ, «El procediment d'insaculació», p. 85.

cartulari. La lletra inicial amb la qual comença, l'*H* («Hoc est exemplum [...]»), no hi figura, com si l'escrivà l'hagués deixat per a una altra ocasió.

Aquesta sentència té una gran importància per al municipi, ja que significa la finalització del plet amb la família dels Meca, successors dels Clasquerí, batlles naturals o perpetus de la vila. Aquesta institució —el càrrec de batlle—, fruit de la patrimonialització de la batllia, amb la delegació per part dels senyors que la posseeixen i que donà lloc a la professionalització del batlle, forma part d'un llarg capítol de discussions i conflictes que acaba finalment amb la sentència. És, per tant, la solució a la concurrència de jurisdiccions i, com altres vegades, aquest càrrec estarà reglat no amb caràcter general, sinó en virtut de privilegis; i encara que en aquest supòsit no es tracti d'una norma jurídica en sentit estricte (ja que és una sentència), mereix aquest caràcter. És també propi de l'època moderna que el batlle sigui temporal i tingui el càrrec només durant tres anys.

El segon privilegi de Felip II és atorgat el 7 de setembre de 1592 i comporta la reducció dels assistents al Consell General de Caps de Casa a trenta persones. Es coneix també com el «privilegi del trentenari». S'ha acabat l'època del patriciat urbà. La representació paritària de les mans al municipi, major, mitjana i menor, significa l'existència d'una certa democràcia municipal.

Són aquests capítols els que el professor Font i Rius anomena «ordinacions de reforma orgànica» en el si del Consell, i estan centrats en dos objectius: la substitució del Consell General de Caps de Casa per un de més reduït i l'establiment del sistema insaculatori. És l'aprovació de les ordinacions per una autoritat superior la que acaba el procés formulador. Aquesta autoritat en el cas de Sabadell serà el rei i actuarà en nom seu el lloctinent reial, com a autoritat delegada, atès que es tracta d'una vila reial. D'aquí ve la caracterització diplomàtica dels capítols, els quals, en ser aprovats pel virrei i autenticats per la intervenció del notari i els testimonis, adquireixen la categoria de privilegi.⁷⁴ Aquest privilegi vol posar fi als consells generals amb assistència de la majoria de la població. Es confirmen els privilegis de 1553, 1585 i 1587, en els quals, si bé s'establia el consell reduït, en casos d'importància extraordinària es convocava l'antic Consell General de Caps de Casa.

Dins del regnat de Felip II trobem una concòrdia del 29 d'abril de 1588, però es tracta d'una convenença entre dues universitats amb una conflictivitat més aparent que no pas autèntica. És un acord entre la universitat de la part forana de Terrassa i la de Sabadell per una qüestió de termes: «[...] passagi seu itineris quest et transit inter vallum ravalis [...]». Aquest camí era proper als murs de Sabadell. La còpia figura en darrer lloc, segons l'ordre del llibre de Sabadell. La qüestió dels termes té suficient

74. Josep Maria FONT I RIUS, «Ordenanzas de reforma orgànica en municipios rurales catalanes (siglos XVI-XVIII)», *Anuario de Historia del Derecho Español* (Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos), núm. 31 (1961), *Estudios en homenaje a don Galo Sánchez*, p. 569-610.

importància per a merèixer ocupar un espai al cartulari. De fet, la delimitació dels termes és també la delimitació física de l'aplicació del mateix dret local; a més, també significa la modulació de la producció de riquesa de la vila, atès que la tinença o no de determinades terres pot incrementar o reduir la seva força productiva o rendista.

Els cinc documents corresponents a Felip III són del 1599, el 1602, el 1608 i el 1609. Es poden integrar en una sola entitat perquè tots cinc reuneixen les característiques que s'han assenyalat en el de Carles I sobre la insaculació i en el de Felip II sobre el trentenari. La temàtica és per si mateixa prou definidora dels canvis que el municipi va experimentant durant l'època moderna.

El privilegi del 19 de novembre de 1602 defineix les causes que donen lloc a la substitució del procurador reial i el mostassaf, el corredor i el missatger i les persones que poden ostentar aquests càrrecs. Aquestes concessions «pro bono publico villa Sabadelli» es caracteritzen perquè han de ser demanades pel síndic encarregat pels jurats i prohoms de la vila, per acord del Consell General.

La importància que el càrrec de mostassaf⁷⁵ tenia en una vila que gaudia dels privilegis de fira i retorn de fira i celebrava mercat setmanal, és determinada per nombroses concessions reials. Una d'elles és el privilegi del 23 de setembre de 1605. El mostassaf és l'encarregat de la inspecció i el contrast de pesos i mesures i de la vigilància del mercat, dels comerciants i dels artesans de la vila. El seu nom i les seves funcions tenien com a model l'*al-muhtasib* de les poblacions hispanomusulmanes, successor en el segle XI dels antics *zabazoques*. Per altra banda, tenia al seu càrrec l'avitualament de la vila i la policia del mercat: per a fer notar la seva autoritat se li concedeix per via de privilegi portar una vara verda de dos pams de llargària.

Els dos darrers privilegis que corresponen a Felip III coincideixen en el mateix mes i any: febrer del 1609. El primer cronològicament és el del 4 de febrer de 1609, es demana per a la matèria de suplicatoris i la concessió es fa per via de privilegi. La finalitat és, com en els anteriors, «lo bon govern i administratio» de la universitat.

Es tracta d'un privilegi en què, com en el del mostassaf, es dona molta importància a l'aspecte extern dels personatges públics per a conformar, en certa manera, la seva autoritat. Així, els jurats es poden anomenar *consellers* i poden lluir, en determinades ocasions, una insígnia o beca de grana vermella, i el veguer o porter pot portar en els mateixos actes una vara o maça de plata guarnida. Aquests extrems són gairebé tots d'ordre intern o de funcionament del propi consell municipal. Però no cal menystenir aquests tipus de privilegis: la indumentària i la identificació externa dels càrrecs

75. Sobre el mostassaf des d'un punt de vista més general, vegeu Montserrat BAJET ROYO, *Aspectes del comerç a Catalunya en el segle XVI segons els llibres dels mostassas*, Lleida, Universitat de Lleida, Servei de Publicacions, 1998. Sobre el mostassaf de Sabadell, vegeu Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Les ordinations del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)», *Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach* (Sabadell), núm. LV (1988).

també tenen una funció performativa de l'autoritat. No tothom pot anar vestit d'una determinada manera. Així, en una societat on saber llegir i escriure no és a l'abast de la majoria, la identificació externa del càrrec ajuda a configurar-lo i, a més, a exterioritzar la diferència social derivada del privilegi mateix. Com hem dit més amunt, en aquesta època el dret no iguala, sinó que crea diferències entre les persones, i els privilegis en la vestimenta ajuden a mostrar la diferència, la fan patent.

L'últim dels privilegis de l'època de Felip III, del 26 de febrer de 1609, estableix que els forasters no poden ser insaculats en els oficis de la vila. I en parlar de forasters es refereix de manera clara als francesos⁷⁶ i als fills d'aquests, exclosos de tota participació en la política municipal.

Fins aquí hem introduït els privilegis que dins de l'època moderna permeten a les universitats accedir a unes reformes que configuraran els municipis de tot Catalunya. Però en els *Privilegis de la vila de Sabadell* es recullen també altres documents que tracten directament o indirecta la hisenda municipal i tenen com a punt de connexió una institució jurídica de dret privat que s'adoptarà com una forma de crèdit públic per part de les universitats: el censal.⁷⁷

El primer dels tres documents que hem agrupat correspon a l'època de lluïció d'un censal amb la comunitat de preveres de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. Aquest censal, quitat el 17 de juny de 1597, havia estat encarregat per la universitat amb la finalitat de comprar blat per a l'abastiment de la vila.

76. Sobre la immigració francesa en aquesta època i al Vallès Occidental, vegeu Ismael ALMAZÁN FERNÁNDEZ, «Els immigrants francesos al Vallès Occidental: el profit i la por», *Terme*, núm. 7 (1992). Vegeu també l'interessant treball d'Antoni SIMON I TARRÉS, «“Catalans” i “francesos” a l'edat moderna. Guerres, identitats i contraidentitats. Algunes consideracions», *Pedralbes*, vol. 18/2 (1998).

77. Sobre la relació del contracte de censal i el crèdit, vegeu Daniel RUBIO I MANUEL, «El circuit privat del censal a Barcelona», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (coord.), *El món del crèdit a la Barcelona medieval*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007, p. 239 i seg. Vegeu també el magnífic treball de Pere VERDÉS PIJUAN, «El mercado de la deuda pública en la Cataluña de los siglos XIV-XV», a *Estados y mercados financieros en el Occidente cristiano (siglos XIII-XVI)*. *XLI Semana de Estudios Medievales*, separata, Pamplona, Gobierno de Navarra, 2015, p. 243 i seg., on explica el fenomen de l'emissió massiva de deute públic, bàsicament municipal, sota la indicació de la monarquia; també destaca el potencial financer de les institucions catalanes derivat del deute censal. Sobre els contractes de censals morts i violaris específicament, vegeu Daniel RUBIO, «El crèdit a llarg termini a Barcelona a la segona meitat del segle XIV: els censals morts i els violaris», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 14 (2003), que defineix «el censal mort com l'obligació redimible de pagar una pensió anual a una persona i als seus successors en virtut d'un capital rebut per aquell qui la contreu; i el violari, com la constitució del dret a percebre una pensió anual durant una o dues vides mitjançant l'entrega d'un capital o preu. Però la distinció entre censal i censal mort és més subtil i, tanmateix, radical: quan la renda es ven amb un seguit de càrregues feudals, típiques dels contractes de cens (i de cens emfitèutic, com ens aclareix Antoni Mirambell i Abancó), com són la firma, la fadiga, el terç o el foriscapi, llavors és un censal (o censal viu, o renda antiga, segons quina terminologia es vulgui emprar) i si, al contrari, es ven explícitament desvinculada de qualsevol d'aquestes càrregues *in nuda tamen perceptione*, llavors ens trobem davant un censal mort o renda nova».

El segon, dins d'un concepte semblant, el trobem en la creació d'un censal a favor de l'Hospital de Sabadell. És l'obligació que contrauen la vídua i el fill d'un antic funcionari municipal mort, de pagar una pensió de cent lliures anuals per a cobrir els deutes que el finat va deixar pendents durant els anys en què va ser clavari (caixer, responsable de rebre ingressos i gestionar despeses) de l'església i els anys en què va ser palloler (administrador del blat), càrrec que tenia el dia del seu traspàs. Per a assegurar el pagament de la pensió, hipotequen una casa de la plaça Major on s'havia celebrat de vegades el Consell. El document és del 24 de setembre de 1598.

Finalment, el tercer document és una àpoca⁷⁸ de lluïció de part d'un censal concertat pels jurats de Sabadell, com a síndics i procuradors de la universitat de la vila, amb una comerciant barcelonina, Elisabet Jordà.

Aquest tres documents tenen en comú la seva pròpia essència jurídica. Es recorre al deute per a atendre les necessitats del municipi; així, la manca de blat dona lloc a l'empenyorament amb la comunitat de preveres de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. La universitat actua com a deutora de la pensió i l'operació representa per a l'entitat eclesiàstica una bona inversió dels seus estalvis sobre la base d'una rendibilitat segura. Una obra social adscrita al municipi com és l'Hospital, es veu afavorida amb la creació del censal de la vídua i el fill de Bartomeu Llopart, deutor de la universitat en no haver «purgat taula» els anys en què va exercir càrrecs públics.⁷⁹ Els jurats actuaran com a administradors de l'Hospital.

Finalment, l'últim dels documents significa la possibilitat de lluïció no de la totalitat del censal que va encarregar la universitat a una comerciant de Barcelona, sinó només d'una part de l'obligació. La data del document és el 13 de gener de 1610.

Per què aquests documents s'inclouen dins dels *Privilegis de la vila de Sabadell*? Els motius els podem trobar en la demostració formal que es tracta d'un municipi plenament constituït i en l'autonomia municipal en matèria financera. La universitat figura com a deutora de la pensió d'un censal creat per la decisió del Consell General i concertat amb una comunitat eclesiàstica, amb unes finances molt fortes, provinents dels delmes i d'altres emoluments. Per tant, és obvi l'interès de la mateixa universitat, com a deutora, a tenir molt present el contracte de censal i observar el seu compliment, i a incloure'l dins dels *Privilegis*, tot i no ser un privilegi. D'altra banda, una persona aliena a la vila, amb possibilitats econòmiques, actuarà com a creditora de la pensió. Finalment, serà la mateixa universitat, representada pels jurats administradors de l'Hospital, qui figuri com a creditora de la pensió d'un censal que cobrirà els deutes d'un funcionari.

78. Document públic o privat en què el creditor declara haver rebut del deutor la quantitat deguda.

79. Sobre la purga de taula, vegeu Isidre LLUCIÀ I SALARICH, «Purgar taula: el present d'una institució històrica», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 16 (2017), p. 151 i seg. També, sobre la purga de taula i la responsabilitat dels oficials, vegeu Víctor FERRO I POMÀ, *El dret públic català*, p. 474 i seg.

Un dels avantatges d'aquesta modalitat de crèdit públic és la facultat que té la part deutora, és a dir, la universitat, de demanar en qualsevol moment l'amortització de tot el capital o d'una part. En cap moment això no ho podia fer la part que atorgava el crèdit. També podem pensar que, a la pràctica, potser els documents van ser copiats en els *Privilegis* per la proximitat en el temps amb què es van recollir en el cartulari. Aquests tres casos de censals en els quals la universitat figura com a deutora o creditora de la pensió, tenen continuïtat a través de les ordinacions pel fet de tractar-se de formes d'emprèstit o de crèdit públic.

Finalment, hi figuren les Ordinacions de la Confraria de la Puríssima Concepció, del 27 de novembre de 1609. Aquesta confraria no té caràcter gremial, com podrien tenir la de Sant Jacint, dels pagesos, o la de Sant Antoni, dels traginers; era una confraria de devoció nova, però en la seva pròpia organització interna es preveia la intervenció dels consellers i del Consell.⁸⁰ La seva funció, essencialment de caràcter religiós, implica unes finalitats d'auxili espiritual i de cooperació mútua entre els seus membres. Les derrames que s'obtindran i les possibilitats d'augmentar el que podríem anomenar capital de la mateixa associació, podrien ser un dels motius per a la inclusió en els *Privilegis*.

5. LA SITUACIÓ JURÍDICA I L'ENTITAT PÚBLICA DE SABADELL

5.1. *NON SEPERENDO CORONA REGIA*

Durant el regnat del rei Pere III existeix una autèntica renovació jurídica de la universitat de la vila i el terme de Sabadell: es regulen aspectes molt importants del règim municipal i, en les successives confirmacions de privilegis fetes pels seus successors, s'observa la conservació d'unes facultats normatives adquirides, justament, durant el seu regnat. El Consell manté durant els anys 1370-1381 un vincle directe amb la Corona. La vila de Sabadell gaudia d'una certa seguretat en el règim successor que els semblava que garantia la permanència en llur relació. La venda de la vila a l'infant Martí desconjunta aquest enllaç, ja que aquesta relació es trenca durant els anys en què la universitat es troba sota la senyoria de la ciutat de Barcelona, a la qual l'infant l'hi va vendre a carta de gràcia davant les necessitats econòmiques per a la seva campanya a Sicília.

---

80. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 374-375. Josep ALAVEDRA I BOSCH, «L'església de Sant Feliu de Sabadell: religiositat i sociabilitat als segles XVI-XVIII», *Arxaona*, núm. 34 (2014), p. 52: «La finalitat de la confraria estava fonamentada en el "devot zel a la Inmaculada Concepció", la qual tenia la seu a l'església parroquial, a la capella i altar de Nostra Senyora la Major i festejava la diada del 8 de desembre. De la confraria en podien formar part tant homes com dones».

El més significatiu dels privilegis, *Non seperendo corona regia* (del 30 d'agost de 1370), que marcarà la futura relació amb la Corona, és el que ocupa el segon lloc en la disposició dels *Privilegis*. La seva ornamentació al començament del text és bastant profusa i guarda molta similitud amb el primer document transcrit en els *Privilegis*. Al marge esquerre hi figura una nota: «Privilegi del Rey en Pere ab lo qual consta que per ningun cars pot ser separada de la corona Real la vila de Sabadell». Hi ha línies que estan subratllades com per a remarcar el sacrifici econòmic que va significar per a la vila l'encarregament del censal per a ajudar la reina Elionor a comprar la vila al vescomte de Castellbò. Abans de la part dispositiva es fa referència a aquesta època anterior i a la pensió anual de dos mil sous de Barcelona a favor del convent de la Mercè. En aquell moment de traspàs de la propietat, els habitants de la vila van haver de fer un sacrifici econòmic per a passar a la casa reial.

Com hem vist més amunt, en el món medieval existia el desig de les viles d'entrar a formar part de les que s'anomenaven *viles reials*. La major part de les explotacions agràries estaven sotmeses al règim senyorial, de la noblesa o de l'Església, i vivien normalment oprimides esperant ser alliberades en caure en mans de la Corona. Les viles reials depenien de la voluntat reial en la seva organització, el seu funcionament i el seu desenvolupament. El servei al rei i la fidelitat a la Corona eren els deures principals dels seus habitants i magistrats. Els que compraven aquests avantatges eren els ciutadans que adquirien la seva independència senyorial.⁸¹ Els concedia el mateix monarca. En l'exposició de motius hi surt la reina Elionor: «Attendentes Illustrem Alienoram Reginam [...]»; i també el canvi del castell de Sant Martí del Penedès amb la reina:⁸² «[...] permutasse nobiscum die presenti pro Castro nostro de Sancti Martino site in Villefranche penitentis castrum suum de Rahona et villam Sabadelli».

Aquest privilegi el van confirmant els diferents monarques fins a la incorporació definitiva de la vila a la Corona reial, amb Ferran II. La data coincideix amb la del canvi de la vila de Sabadell i el terme del castell d'Arraona entre els cònjuges reials, Pere III i Elionor de Sicília: «[...] permutasse nobiscum die presenti pro castro nostro [...]».

Pere III és un monarca molt vinculat a la història de Sabadell. La seva muller el va precedir en la propietat de la vila, però va ser amb ell que la ciutat va adquirir la seva pròpia autonomia municipal. Molts dels privilegis concedits a la vila són atorgats els anys en què Pere III va ser-ne el senyor. Aquest període comença amb la data del document i acaba el 14 de novembre, quan Pere III ven la vila de Sabadell i el terme del castell d'Arraona a carta de gràcia al seu fill, l'infant Martí.⁸³

81. ACA, Cancilleria, registre núm. 920, f. 30; AHS, P-10, E-1; AHS, pergamí núm. 10, D5 71/2; AHS, D5 69/1, trasllat del 1380.

82. ACA, registre núm. 1579, f. 144r-149v.

83. ACA, registre núm. 1589, f. 66v-67r; ACA, registre núm. 1702, f. 108v-114v.

Sabadell era al segle XIV una petita vila que, segons el cens de Catalunya de les Corts de Cervera de 1359, tenia cent seixanta-dos focs reials.⁸⁴ Caresmar ens parla d'un important creixement de la població en aquest segle: «[...] por ocasión de haberse plantado allí algunas fábricas de paños se aumentaron éstas y los pobladores, que de sus manufacturas se provehian Napoles, Palermo, y aún la Holanda».⁸⁵ Les relacions en el marc d'una vila senyorial eren molt complexes. Com diu Salvador de Moxó, representa un conjunt d'institucions diverses, concordants les unes amb les altres fins a donar un sistema peculiar de vida rural i administrativa. A part de l'element territorial, bàsic en la delimitació d'una vila adscrita a un senyor amb el qual es troba unida per vincles feudals, trobem l'element jurisdiccional. Les viles senyorials tenien un dret pel qual es regien, acompanyat per algunes concessions dels senyors, normalment escrites, però a vegades pregonades, i pels costums que es van produint. El titular del domini territorial té a les seves mans, també, el conjunt de la jurisdicció, amb una concentració de poders i de drets.⁸⁶ El senyor també podia donar una participació en l'administració de justícia a algú, com va passar a Sabadell amb la batllia natural, concessió perpètua a la família dels Clasquerí⁸⁷ i que va ser motiu d'un llarg procediment la sentència del qual també es recull en els *Privilegis*.

La sentència règia de Felip II del 12 d'abril de 1574 posa fi a un plet amb la família dels Clasquerí, que tenien d'antic la facultat de nomenar batlles naturals i batlles perpetus a Sabadell.⁸⁸ El batlle només havia de dedicar-se a cobrar els rèdits que els sabadellencs havien de pagar als senyors de Castellar per al seu càrrec perpetu.⁸⁹ És a dir, aquest representant de l'autoritat superior a la vila estava pràcticament vinculat a una família particular i entrava en col·lisió amb el representant del rei, el procurador

84. ACA, registre núm. 1548, *varia* 28, f. 1r.

85. Jaume CARESMAR I ALEMANY, *Carta al barón de la Linde sobre la antigua y nueva población de Cataluña*, Barcelona, Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1959.

86. Salvador de MOXÓ Y ORTIZ DE VILLAJOS, «Los señoríos. Cuestiones metodológicas que plantea su estudio», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 43 (1973), p. 271-309; Salvador de Moxó y ORTIZ DE VILLAJOS, «Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial», *Hispania*, núm. 94 (1964), p. 185-236, i Salvador de MOXÓ Y ORTIZ DE VILLAJOS, «Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial (conclusión)», *Hispania*, núm. 95 (1964), p. 399-430.

87. També sobre els Clasquerí, Joan ALSINA I GIRALT, «Els Meca a Sabadell», *Plaça Vella*, núm. 25 (1988), p. 61 i seg., explica que les relacions d'aquesta família amb Sabadell comencen el 1310, quan Gastó, vescomte de Fonsagell, dona a Pere de Clasquerí i a perpetuïtat el càrrec de batlle de la vila de Sabadell, i seran els membres d'aquesta família els que nomenaran la persona que exercirà el càrrec; el seu primer nomenament és el 1330. També explica les dificultats dels Clasquerí per a exercir aquesta potestat, que es traspasà als Meca cap al 1548 per raó del matrimoni de la pubilla Clasquerí.

88. AHS, pergami núm. 43, D5 77; ACA, Cancilleria, registre núm. 4823, f. 45v-65v.

89. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 175-176. Segons l'autor, tant el rei com la reina i l'infant van usar com a propis els batlles nomenats per la família dels Clasquerí i prescindiren dels procuradors. També exercia l'autoritat superior a Sabadell en nom de la ciutat de Barcelona, encara que aquesta tenia un procurador general per a totes les viles o baronies que posseïa.

reial. Això donava lloc a topades i friccions d'aquestes dues autoritats, d'aquests dos delegats. Aquest plet va ser de llarga durada, ja que havia començat el 1553 entre els Meca (successors dels Clasqueri) i el comú de la universitat de la vila i el terme de Sabadell, i va acabar amb la sentència de Ferran de Toledo, lloctinent i capità general de Catalunya, que actuava en nom del monarca i posà terme a aquestes friccions precisant bé les facultats d'ambdues autoritats. Concedia als jurats i prohoms de la vila que per a qualsevol petició, qüestió o demanda criminal no haguessin d'anar fora de la vila o batllia. Declarava que la jurisdicció civil criminal de Sabadell pertanyia al procurador reial i que el batlle natural només podia exercir-la quan aquell estigués absent, i que en els casos en què la condemna era a mort o truncament de membres, era competència del veguer del Vallès.⁹⁰

Vila reial i vila senyorial són, en definitiva, dues formes de dependència i dues formes de govern diferents. La vila, quan té la condició de reial, gaudeix una situació d'autonomia i de llibertat. Com hem dit més amunt, la vila reial depèn en la seva organització, el seu funcionament i el seu desenvolupament de la voluntat reial.⁹¹ El servei al rei i la fidelitat a la corona són els deures principals dels seus habitants i magistrats. Quan el sobirà adquiria una vila senyorial, a fi de gaudir l'afecte dels seus sotmesos els concedia la incorporació a la corona reial. Aquesta promesa, en forma normalment de privilegi, com passa a Sabadell, l'anaren confirmant el mateix monarca i els següents a fi de mantenir la confiança dels seus súbdits.

5.2. SUBMISSIÓ A LA JUSTÍCIA REIAL, INTEGRADA PEL BATLLE I ELS PROHOMS

El privilegi de Pere III del 15 de desembre de 1376 ocupa el lloc dissetè en els *Privilegis* i significava l'exempció de tota l'altra justícia, de tota la justícia senyorial. Només el rei, a través dels seus delegats, podia exercir justícia. Al marge esquerre hi ha aquesta nota: «[...] que los presos de la present vila no pugan ser extrets de les presons

90. AHS, pergami núm. 280, AM2497. El batlle natural, fent ús del «mixte imperi o jurisdicció baixa»: AHS, pergami núm. 40, D5 69/1 (24 de gener de 1494); ACA, Cancilleria, registre núm. 4761, f. 216v-220v; Jesús LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña* («corts, veguers, batlles»), Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, 1966; Luis GARCÍA DE VALLDEAVELLANO, *Curso de historia de las instituciones españolas. De los orígenes a la Edad Media*, 6a ed., Madrid, Alianza, 1982, p. 580-581, sobre el «mero y mixto imperio».

91. Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)», a *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991, p. 198-207; Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)», *Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach* (Sabadell), núm. LVII (1989). Sabadell com a vila reial és convocada a la Cort General del 1382, quan pertanyia a l'infant Martí, que l'havia comprada a carta de gràcia al seu pare. La seva presència no va ser-hi, però, efectiva.

de la present vila».⁹² A canvi de la concessió d'aquest privilegi, el rei rep cinc-cents florins d'or d'Aragó: «[...] quingente florennorum auri de Aragonia, quos in manibus fidelis consiliari et thesaurari nostri Petri Vitalis, numerando realiter tradistis [...]». El pagament compta com a rebut en l'escatocol final.

L'administració de justícia i la vigència d'un criteri personalista en el seu desenvolupament és una de les funcions principals de les autoritats municipals.⁹³ El rei era el titular del mer i el mixt imperi, d'acord amb la terminologia de la baixa edat mitjana. A partir de les Corts de Barcelona de 1283 el mer i el mixt imperi es coneixen a Catalunya com a *jurisdicció alta* i *baixa*. Aquesta funció judicial, administrada pels representants del rei, procuradors o batlles, tenia el seu primer esgraó en la vila, sense deixar de ser un atribut del sobirà, i representava alhora una delegació jurídicopública a la vila. La cúria significava també la participació dels prohoms en l'administració de justícia.

5.3. LA CONFIRMACIÓ DELS PRIVILEGIS, LES LLIBERTATS I ELS BONS USOS PER LA SENTÈNCIA DE L'INFANT MARTÍ

La sentència és del 25 de febrer de 1391.⁹⁴ L'infant Martí seria el futur rei a la mort del seu germà. Aleshores era senyor de la vila per la venda d'aquesta a carta de gràcia al seu pare, el rei Pere III, el 14 de novembre de 1381; aquesta venda va donar lloc a un intent d'amotinament dels sabadellencs, ja que la veien com un incompliment de la promesa del rei. Fins i tot van nomenar dos síndics per a anar en contra del rei.

El 24 d'agost de 1383, dos anys després de la venda, l'infant Martí confirma tots els privilegis, les llibertats i els bons usos de la vila de Sabadell i el terme del castell d'Arraona.⁹⁵ Més endavant, l'any 1384, el mateix infant estableix que cap persona de les vegueries de Barcelona o del Vallès pugui ser batlle reial a la vila de Sabadell.⁹⁶ El 23 de novembre de 1391 decideix vendre la vila als consellers de la ciutat de Barcelona, juntament amb altres viles, davant de les urgents necessitats de la Corona per a la

92. AHS, pergami núm. 16, D5 71/2; ACA, Cancilleria, registre núm. 929, f. 223v-235v; ACA, Cancilleria, registre núm. 1577, f. 73r.

93. CADC, vol. I, llibre VIII, tít. I, cap. I i II.

94. AHS, pergami núm. 24, D5 63/1; ACA, Cancilleria, registre núm. 2101, f. 140r i 142v.

95. AHS, pergami núm. 19, D5 63/1 (24 d'agost de 1383, Montsó). L'infant Martí confirma als jurats i prohoms de la vila de Sabadell i del terme del castell d'Arraona tots els privilegis, llibertats, bons usos, usatges i costums que els són propis; ACA, Cancilleria, registre núm. 2086, f. 109r-109v.

96. AHS, pergami núm. 20, C5 63/1 (27 d'octubre de 1384, Terrassa, monestir de Sant Jaume de Vallparadís); ACA, Cancilleria, registre núm. 2073, f. 59v-60r.

seva expedició a Sicília.⁹⁷ Amb aquesta venda, Sabadell, per la decisió de l'infant, surt de la Corona. Els queda, com que la venda és a carta de gràcia, la possibilitat de retornar al domini reial.⁹⁸

Amb aquesta sentència es resol un altre conflicte relacionat amb aquesta competència jurisdiccional entre Sabadell i Terrassa a causa d'una baralla per l'entrada dels terrassencs a la resclosa del molí d'en Bassó, de Sabadell. El conegut com a «fet del mas Carbó» el va ocasionar el procés mogut pel batlle de Terrassa contra la gent de Sabadell. L'origen de tot és que gent del terme de Terrassa va entrar al de Sabadell i va malmetre la resclosa del molí d'en Bassó. Això va provocar una reacció violenta per part dels sabadellencs, que es van aixecar en sometent perseguint els malfactors i van sospitar que un d'ells s'havia refugiat al mas Carbó; van amenaçar-lo amb cremar el mas si no sortia i, un cop a fora, va ser portat a les presons de Sabadell. Aquest inculpat era el moliner del mas Carbó. Guillem de Villatorta, procurador fiscal de l'infant, sentència que el batlle i la universitat de Sabadell poden perseguir els malfactors fora dels termes de la dita universitat i del castell d'Arraona, tant en el terme de Terrassa com en el d'altres viles. L'origen s'ha de buscar en les discussions que van sorgir sobre l'ús de les aigües del riu Ripoll. L'any 1376 el rei Pere III va perdonar els sabadellencs, va ampliar la remissió de penes que la seva esposa, la reina Elionor, feu als homes de la vila i va incloure dins dels delictes comesos pels sabadellencs la crema de molins.⁹⁹

Cal destacar que es presenta diverses vegades enmig del text la investigació dels fets «inquisitio». Aquest procediment tenia el seu origen en unes disposicions del papa Innocenci III. El terme que figura és el d'«inquisitionum», molt freqüent quan es tractava de processos. Dins del procés baixmedieval es pot entendre com a prova o possibilitat d'iniciar el procés per l'existència d'un acusador.¹⁰⁰

97. Miguel RAUFAST CHICO, «Ceremonia y conflicto: entradas reales en Barcelona en el contexto de la guerra civil catalana (1460-1473)», *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 38/2 (juliol-desembre 2008), p. 1041, nota 8.

98. Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «La vila de Sabadell i terme del castell d'Arraona sota la senyoria». En relació amb una altra venda a la ciutat de Barcelona, vegeu Prim BERTRAN I ROIGÈ, «La ciutat de Barcelona, senyora de Vilagrassa, a l'Urgell (1391-1460)», a Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Ana GÓMEZ RABAL, Roser SALICRÚ i Pere VERDÉS I PIJUAN (coord.), *A l'entorn de la Barcelona medieval: Estudis dedicats a la doctora Josepina Mutgé i Vives*, Barcelona, CSIC, 2013, p. 153-169.

99. AHS, pergami núm. 18, D5 77. El rei Pere III confirma la remissió de penes que en data 15 d'agost de 1366 feu la seva difunta esposa Elionor a la universitat i singulars de la vila de Sabadell i del castell d'Arraona, corresponents a tots els processos, enquestes, sentències i delictes que foren comesos durant el temps en què Sabadell havia estat propietat del vescomte de Castellbò, exceptuant-ne el crim de l'abat de Sant Cugat del Vallès i també els crims de lesa majestat, com ara els de fabricació de moneda falsa, heretgia, sodomia i altres. Vegeu Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 145-146.

100. Joaquín CERDÀ RUIZ-FUNES, «La Inquisición en las Costums de Tortosa (Notas para un estudio)», a *Costums de Tortosa. Estudis*, Tortosa, UNED, 1978, p. 380-406.

5.4. EL TERRITORI: EL TERME MUNICIPAL

Per a recompensar la submissió i fidelitat de la vila, el rei Joan II va accedir a concedir algunes gràcies que li havien estat sol·licitades. Un primer exemple el tenim en el privilegi del 12 de desembre de 1471, que conté el perdó dels delictes, la remissió de deutes i l'annexió de la quadra de Sant Pau de Riusec, entre altres extrems. És el primer dels copiats en els *Privilegis*. L'ornamentació és la més acurada del cartulari. Està escrit en llatí al començament, els capítols són en català i acaba novament en llatí.¹⁰¹

Dins de la part general s'han d'analitzar dos aspectes: la confirmació de «privilegis, libertats, usos e bons costums» que havien atorgat reis anteriors a la «rebel·lió de Barcelona», i la d'unes exempcions de tipus penal i fiscal. La ratificació per part dels sobirans d'aquestes manifestacions consuetudinàries, «usos i bons costums», significa l'atorgament d'un valor oficial semblant al de les normes concedides pels monarques a la població, com serien els privilegis. Tot el que confirma Joan II representa el conjunt de la normativa de la vila de Sabadell, destinada al règim jurídicopúblic de la comunitat veïnal. Les exempcions de caràcter penal estableixen una amnistia, ja que es dispensa de la responsabilitat de «crims, excessos e delictes»; el mateix monarca delimita aquesta responsabilitat en assenyalar: «[...] per causa de la rebel·lió».¹⁰² El caire és marcadament polític, de pacte entre dues forces que han lluitat en el mateix front i a les quals interessa continuar en la mateixa línia. L'amnistia fiscal té un fonament: la disminució de la població a causa de la guerra en la qual han lluitat al costat del rei atorgant. La petició té tres punts fonamentals: la supressió del pagament del censal als frares de la Mercè, el sobreseïment de les pensions i la reducció de censals.

La delimitació del terme podia donar lloc a discussions i conflictes amb els pobres veïns. Aquest veïnatge amb les viles veïnes queda reflectit en les relacions amb Terrassa. Dins d'aquesta àmplia part de contingut, trobem la concessió pel rei de la

101. AHS, pergami núm. 39, D5 71/2, insisteix que la vila no pot ser separada de la jurisdicció reial sota cap concepte; ACA, Cancilleria, registre núm. 3454, f. 89r-90r.

102. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 220-222. El rei Joan es va avenir a les dues peticions: la d'annexió de la quadra de Sant Pau de Riusec fou clara, però en relació amb la que sol·licitava l'alliberament de la pensió de cent lliures que havien de pagar anualment els frares de la Mercè, va dir que només s'esdevindria quan els creditors fossin dels rebels, però va decretar que es pagués als fidels el que se'ls devia, després d'un termini de quatre anys. Sobre l'amnistia general de Joan II per a la Guerra Civil catalana, Jaume VICENS VIVES, *Els Trastàmars (segle XV)*, Barcelona, Vicens Vives, 1991, p. 184, explica «perquè el final de la guerra i de la revolució no fou un acte de violència, sinó, just és confessar-ho, un acte de clemència. [...] bé haurem de creure en la seva intel·ligència, que el feu assequible al partit dels compromissaris i dels moderats, dels pactistes que també creien en el rei. [...] La venjança de Joan II s'anomena Capitulació de Pedralbes (16 d'octubre de 1472), un acord entre la monarquia i la ciutat (de Barcelona) estipulant que no hi hauria vençuts ni vencedors, que tothom seria perdonat i ningú perseguit. Només el comte de Pallars en restava exclòs [...]. Les constitucions de Catalunya eren declarades intactes i el rei les jurà de bell nou el 23 d'octubre a Barcelona».

integració o annexió a la vila de llocs o termes menors: Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Quirze de Galliners i Sant Julià d'Altura, del terme de Terrassa. Aquesta denominació de termes (*locus, terminus*) es va donar a grups menors, disseminats, sense cap aglomeració i que no tenien unitat com a tals termes, ja que rebien el nom del castell o la parròquia del qual depenien i en el terme del qual s'integraven. Normalment eren territoris de vida rural amb una dependència senyorial i sense desenvolupament de tipus urbà. Justifiquen la petició: «[...] son molt vehines de la dita vila de Sabadell, més que de la vila de Terraça» i «la major e pus sana de les parròquies serien molt contents». Es concedeix també l'annexió de la parròquia de Sant Pau de Riusec: «[...] petita parroquieta a sots vehina de la dita vila de Sabadell quesa apella Sant Pol de Riusech, la qual es ja de la sua senyoria d'alta jurisdicció».

La concòrdia del 29 d'abril de 1588 entre la part forana de Terrassa i la vila de Sabadell, que s'inclou en els *Privilegis*, porta a fixar els termenals¹⁰³ entre ambdues poblacions i a establir una mena de servituds de pas per tal que els sabadellencs no quedessin incomunicats i poguessin transitar lliurement per heretats particulars, atès que aquests termenals es podien entrecreuar. Els jurats i prohoms de Sabadell i els de la part forana de Terrassa es van trobar a prop de les muralles de la vila i a fora de la porta dita de Manresa, i van intervenir en l'acte el notari i del batlle, que el presidí. Van arribar a la convenença sobre les dificultats de pas entre el dit vall del Raval i un camp d'un tal Francesc Aromir (que hi assistí amb la seva dona, Angelina), el qual concedí el pas per dit camp i que es fessin quatre grades per a pujar al camp esmentat. La part forana de Terrassa estava constituïda per Sant Julià d'Altura, Sant Vicenç de Jonqueres, Sant Quirze de Galliners, Sant Martí de Sorbet i Sant Miquel de Taudell, per una concessió del lloctinent general de l'any 1562.¹⁰⁴ La promesa de compliment dels pactes i els acords presos per ambdues universitats queda determinada per unes fórmules jurídiques que els permeten asseverar que duran a terme les obligacions que han contret, i acaba amb el jurament de tots els presents a l'acte.

103. Línies que divideixen dues finques.

104. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 72: «El privilegi sol·licitat en el Consell General del 14 d'agost de 1551 fou concedit pel rei Carles I a les Corts de Monçó el dia 6 de maig de 1553 pel Lloctinent general de Catalunya, Joan Fernández Manrique».

6. AUTORITATS I FUNCIONARIS: L'ORGANITZACIÓ MUNICIPAL

6.1. INSACULACIÓ I TRENTENARI

A l'època moderna es produeixen en diversos municipis catalans dues reformes fonamentals del règim municipal (que ja hem insinuat més amunt): el canvi del sistema d'elecció o de designació d'aquestes autoritats locals i la reducció de l'assemblea general de veïns en un cos més petit.

A Sabadell, l'organisme municipal estava format per tres jurats, un consell de dotze prohoms i un ampli consell general o assemblea de tots els veïns. El sistema d'elecció era la cooptació: cada any els que acabaven el mandat elegien els que els havien de succeir. Tot això donava molt poder a l'oligarquia municipal, que ho controlava tot i provocava conflictes entre els vilatans.¹⁰⁵

La necessitat de posar fi a aquest sistema es va manifestar a les grans ciutats. Ferran II el Catòlic va iniciar una reforma a la ciutat de Barcelona en canviar el sistema tradicional de la cooptació pel de la insaculació,¹⁰⁶ que consistia en un sorteig anual per a l'elecció dels càrrecs municipals.¹⁰⁷

A Sabadell s'estableix per un privilegi de Carles I del 6 de maig de 1553.¹⁰⁸ El Consell General s'assabenta de la concessió el dia 9 de maig.¹⁰⁹ Aquests capítols o ordenaments de reforma orgànica —que és com han estat qualificats pel professor

105. Álvaro SANTAMARÍA, «Los Consells municipals de la Corona de Aragon a mediados del siglo XIII. El sistema de cooptación», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 51 (1981), p. 291-364.

106. Sobre el procés d'insaculació, Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «La desnaturalización del procedimiento insaculatorio en los municipios aragoneses bajo los Austrias», *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 15 (1996), comenta que convé valorar-lo de manera dual, ja que fou «uno de los elementos más representativos de la reproducción del poder en el ámbito local, proceso que merecía en aquel momento la ambigua valoración de representar una indudable “renovación institucional”, y plantearse al mismo tiempo como uno de los recursos ideales para propiciar el “sometimiento a la monarquía” de las corporaciones locales». També sobre les insaculacions, vegeu Miquel PÉREZ LATRE, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja, Afers, 2004, p. 26 i seg.: «Si bé era en darrer terme la sort la que decidia els noms dels extrets, abans la voluntat dels privilegiats s'encarregava de seleccionar quins eren els afortunats aspirants»; vegeu-ne també la nota 8, sobre bibliografia en relació amb les insaculacions. Segons Núria FLORENSA I SOLER, «La insaculació pactada. Barcelona 1640», *Pedralbes*, núm. 13/1 (1993), p. 447, la insaculació va provocar l'enfortiment de les oligarquies locals i «una regressió del privilegi municipal de 1455 en què hi havia una representació popular més àmplia». A més, Florensa concreta que el primer lloc on s'establí la insaculació fou Vic, després Girona i, posteriorment, en els càrrecs de la Diputació del General.

107. Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona*, vol. II, Barcelona, Emporium, 1937. Luis GARCÍA DE VALLDEAVELLANO, *Curso de historia de las instituciones españolas*, p. 551-552.

108. AHS, privilegi núm. 42, E5 71/2; ACA, Cancilleria, registre núm. 4207, f. 157r-160v.

109. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 72; AHS, A-2, f. 62-63, resolucions (1548-1566).

Font i Rius— estableixen el sistema d'insaculació que es demana per part dels jurats i prohoms, representats pel síndic: «[...] scindi ville et termini de Sabadell et castri de Rahona [...]». La substitució del Consell General de Caps de Casa o Consell General per una assemblea més reduïda es farà en un altre moment. El trentenari és un privilegi posterior que estudiarem més endavant. L'anticipació de la insaculació ve marcada per la configuració d'un petit municipi de caire rural per al qual la reducció de l'assemblea veïnal era més urgent. Aquest establiment d'un règim municipal orgànic a Sabadell correspon al primer quart del segle xv i es caracteritza per tenir unes autoritats rectores de la comunitat (jurats), un consell d'assessors i una assemblea general de veïns o prohoms de la universitat.¹¹⁰

La insaculació de jurats consistia que un nen petit, una *mà innocent*, ficava la mà en una bossa o en un cubell i n'havia de treure els rodolins amb els noms dels elegits per la sort.¹¹¹ Tenia lloc «lo diumenge abans de Sanct Miquel del mes de setembre de quiscun any» i es feia en tres bosses, una de mà major, l'altra de mà mitjana i l'altra de mà menor, on hi havia els noms de vuit homes en cadascuna d'elles, de les quals se n'extreia un per cada mà. El de la mà major era el jurat en cap. Encara que es feia a la sort, era una sort mitigada, ja que els elegits havien de sortir entre tres grans parts o sectors —la mà major, la mà mitjana i la mà menor—, que eren aproximadament com tres classes socials. Així, hi havia un cert equilibri o proporcionalitat que moderava aquest sistema d'atzar i de sort.

La insaculació de prohoms tenia lloc en la mateixa data cada any, també en tres bosses corresponents a les tres mans, on es ficaven catorze noms per a cada mà, i se n'elegien per insaculació quatre de cada mà, que feien un total de dotze prohoms. Les característiques personals dels jurats i dels prohoms són definides en el text del privilegi («[...] les persones més idonehes y sufficiens per a dits officis [...]») i permeten certa arbitrariedad en les persones que podien entrar dins les bosses i ser potencialment escollides.

Però, tot i així, les incompatibilitats són assenyalades de manera molt concreta en el mateix text del privilegi: *a)* els jurats no poden tornar a ser elegits dins dels dos anys següents a la finalització de llur mandat: «[...] que los qui seran estats jurats de dos anys no puguen concorrer ha officio de jurats, restant habils a tots els altres officis [...]»; *b)* tampoc poden ser elegits els qui siguin deutors de l'Església, de l'Hospital, de la vila de Sabadell i de la confraria de Sant Antoni: «[...] los que sian deutors a la dita vila de Sabadell, a la Iglesia, al ospital y a la confraria de Sanct Antoni no puguen

110. Josep Maria FONT I RIUS, «Génesis y manifestaciones iniciales del régimen municipal en Cataluña», *Miscellanea Barchinonensis*, núm. xvi (1967), p. 67-91. Se cita a partir del text que incorpora Josep Maria FONT I RIUS, *Estudis sobre els drets i institucions locals*, p. 577-597, esp. p. 587-597.

111. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-I*, p. 198-202.

concorrer a offici algu puys lo deute sie de tres lliures y no menys»; i c) el pare no pot insacular el fill, ni el germà el germà, ni el cunyat el cunyat: «[...] en to cas lo germà no pugue ensacular lo germa, ni lo pare lo fill ni lo cunyat al cunyat [...]».

En el supòsit de vacants, «faltaran personaties», s'han de designar tres homes «de la dita vila, elegidors per dits jurats y Consell ordinari y en tot cars los qui faran dita enseculatio» hauran de prestar jurament davant el procurador reial; això haurà de realitzar-se cada dos anys en la data indicada.

Quant a la domiciliació dels possibles jurats i prohoms, es defineix l'estratègia que poden ser insaculats els jurats i prohoms pobladors de la vila i del terme de Sabadell fora de la vila, amb la prohibició de ser insaculats en la bossa de mà major «[...] per los inconvenients que poden seguir que lo jurat en cap fos fora de la vila y cada punt lo aguescen de cercar de fora [...]»; així, els que habiten al terme són considerats com de fora de la vila. També s'estableix la possibilitat «[...] que dels homes de ma menor, ne hagués de abils per la ma mitjana y de la ma mijana a la major, ab la solemnitat damunt dita y expresada, sien enseculats». És freqüent el trasllat d'un jurat o d'un prohoms d'una mà a l'altra mitjançant el procediment de posar el seu nom a les bosses de cada mà i per a cadascun dels oficis del Consell.

El lloc de reunió serà l'habitual. Aquestes reunions del primitiu consistori poden fer-se «quan los serà ben vist» i «en tot temps». Serà necessària la llicència del procurador reial o, en la seva absència, del batlle de la universitat.

El mateix privilegi els atorga una facultat normativa:¹¹² «[...] als dits Jurats ab los del consell puguen ordenar i fer ordinacions concernents lo be y utilitat de la dita universitat de Sabadell y per la bona administratio y regiment y policia dels officis y altres coses de la dita universitat de la vila i terme».

L'altra modificació de la qual hem parlat més amunt és la reducció de l'assemblea general de veïns en un cos més reduït. Això es va fer sentir a tot arreu, atès que les localitats, que en un principi eren petites i de poc veïnatge, eren fàcilment governables per la seva assemblea general de veïns aplegada a les portes de l'església o a la plaça principal del poble, però resultava difícil controlar-la quan els municipis creixien demogràficament.

Els motius que presenten els sabadellencs per a obtenir el privilegi són tres: en primer lloc, l'augment dels pobladors de la vila i del terme; per altra banda, els aldarulls que la convocatòria del Consell General provocava entre els habitants, i, finalment, s'al·ludeix al costum repetit de celebrar-lo només amb l'assistència de trenta persones, com es recollia en les ordinacions.

Així ho establí Felip II en el privilegi del 7 de setembre de 1592,¹¹³ que significa la reducció del Consell General de Caps de Casa a trenta persones, representants de les

112. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 276.

113. AHS, pergami núm. 49, D5 71/2; ACA, Cancilleria, registre núm. 4716, f. 216v-220v.

tres mans. Sabadell substitueix aquesta assemblea general per un grup de trenta prohoms, el trentenari, que és un nom pres de Barcelona,¹¹⁴ on ja existia i que funcionava com una comissió de l'assemblea general de veïns. Es mantenia la proporció de les tres mans —mà major, mà mitjana i mà menor—, que estaven representades proporcionalment en aquesta assemblea reduïda, com ho estaven en les autoritats directives.¹¹⁵

És interessant assenyalar els precedents que existien dins de la segona meitat del segle XVI de la concessió del privilegi respecte al consell de trenta persones com a Consell General dintre de les ordinacions de Sabadell. El Consell dels Trenta es constitueix en el Consell General celebrat a l'església parroquial de Sant Feliu el dia 4 d'octubre del mateix any 1557, al qual assisteixen el batlle i vuitanta-vuit homes de la vila. S'arriba a l'acord següent: «Tot el Consell General, ningú discrepant donaren ple poder i potestat al Consell Ordinari que pugui treure de les bosses dels prohoms quinze homes, co és, cinc per cada braç, i que aquells amb el Consell Ordinari seran tots 30 homes el dit Consell General». El 17 de febrer de 1585 té lloc l'extracció dels quinze homes per a tenir el Consell dels Trenta, els quals van jurar llur càrrec en mà i poder del procurador reial. El 7 de novembre del mateix any, en un consell celebrat a la casa de Feliu Duran, es decideix enviar un síndic a les Corts de Montsó a fi d'obtenir el privilegi de les trenta persones representants de la universitat en el Consell General.¹¹⁶

Una altra notícia sobre el particular ens ve donada per Bosch i Cardellach, que recull la reunió de tots els caps de casa com es feia abans del 1557, anteriorment a l'obtenció del privilegi. El motiu d'aplegar-se en la mateixa forma que es feia abans és la importància dels assumptes que s'han de tractar. Així també ho recull Carreras Costajussà: «[...] malgrat la reducció del Consell General a trenta persones, en casos d'importància extraordinària es convocava l'antic Consell de tots els caps de casa o singulars homes, que se'n deien».¹¹⁷

Les atribucions del Consell dels Trenta no es defineixen d'una manera clara, com es troba en les ordinacions. La forma d'insaculació prevista és una mica diferent de la que en un principi se seguia per a l'elecció dels quinze prohoms:

114. Sobre el trentenari, Miguel RAUFAS CHICO, «¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 36/1 (gener-juny 2006), p. 304-305, nota 19, comenta que era una representació reduïda del Consell de Cent que s'anava rellevant cada tres mesos; remet a Jaume VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*, vol. I, Barcelona, Emporium, 1936, p. 106-141.

115. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 276-278.

116. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 276. Segueix la petició a les Corts de Montsó el 1553. El privilegi fou expedit el 6 de maig de 1553, però no es tracta del que consta en el *Llibre*.

117. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 112, 340 i 358; AHS, A-2, f. 157-158; AHS, A-3, f. 181, 182 i 183, resolucions (1567-1587); AHS, A-3, f. 214r-214v.

[...] per a inseculatio de dits homens de Consell General (ques fasen) tres bosses, ço es una de ma maior, altra de mijana i altra de menuda, dins las quals sien inseculades dins cada un desset persones de la ma que seran, de manera que entre totes tres juntes façen numero de sinquanta una persona que seran inseculades en dites osses les quals haien de ser habils y sufficiens conforme esta estatuit en lo dit privilegi en la inseculatio y boçes del Consell ordinari de la vila [...].¹¹⁸

El sistema d'insaculació conjunta del Consell Ordinari i del Consell General prevista en el privilegi permet celeritat en l'elecció dels càrrecs en ambdós consells. L'elecció es fa el mateix dia. Els tres jurats i els dotze prohoms que formen el Consell Ordinari formaran part també del Consell General, que s'incrementarà en quinze persones més hàbils i «sufficiens». Corresponen a les tres mans o braços, que, junt amb els altres, seran les trenta persones que integraran el Consell dels Trenta o Consell General de la universitat de la vila i el terme de Sabadell.

Dintre de l'organització municipal del segle XVI, els privilegis d'insaculació i del trentenari tenen una temporalitat paral·lela, atès que són correlatius quant a l'aplicació, l'un amb la legalitat o la confirmació que dels capítols fa Carles I i l'altre amb una aprovació més tardana, però amb una substantivitat adquirida dintre del Consell Ordinari i del Consell General de la universitat de la vila i el terme de Sabadell. Un costum que adquireix, amb els motius que exposa el síndic i representant, un valor de dret consuetudinari a l'hora de valorar les possibilitats de confirmació dels capítols presentats.¹¹⁹

6.2. ELS OFICIALS

El privilegi de Felip III del 13 de juliol de 1599 es refereix a diferents aspectes de la vida municipal, com el guiatge del mercat i dos oficials, el procurador reial i el mostassaf.¹²⁰ El càrrec de procurador reial havia estat concedit per a set triennis en les Corts de Montsó de 1585. La gestió que fa el síndic és demanar que la terna de procurador reial sigui a perpetuïtat. La insaculació de procurador reial consisteix a posar els noms de quinze persones «abtes y sufficiens» en una bossa i treure'n tres per a ser presentades al rei, al seu lloctinent, al «portanveus del general governador» o al batlle general de Catalunya, per tal d'eleger-ne una. Aquesta insaculació s'haurà

118. Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, *Llibre de privilegis*, p. 75-80.

119. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans a l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983, p. 95-103, sobre el sistema insaculatori.

120. AHS, pergami núm. 46, D5 71/2; AMH, 2740/9, acta del Consell per a demanar aquestes concessions; ACA, Cancilleria, registre núm. 5189, f. 210r-216v.

de fer cada tres anys, el dia de Sant Antoni (17 de gener) i sempre que hi hagi vacant l'ofici de procurador reial.

Després de l'atorgament de la presentació de la terna de procurador reial es confirma la petició presentada en els capítols sobre l'oficial municipal, que era el mostassaf, encara que ja existia prèviament.

El *muhtasib* va ser a la Hispània islàmica el senyor del soc (*zoco*) o del mercat (*sahib al-suq*). Pere el Cerimoniós el va establir a les grans ciutats dels seus territoris, començant per València i Mallorca, les quals tenien més tradició musulmana i recordaven la figura i les funcions d'aquest personatge. A les acaballes del segle XIV a Sabadell no era un càrrec propi, sinó vinculat a d'altres: corredoria, mostassaferia, vigia i guardià.¹²¹ La funció del *muhtasib* la desenvolupaven el procurador reial i els jurats, però com que no hi posaven gaire interès, la vila va demanar que fos un càrrec independent i per sorteig. Es va demanar el 1598 i es va concedir el 13 de juliol de 1599. Després del procurador, hi havia com a autoritat el mostassaf, que tenia aleshores com a ofici no només repassar els pesos i les mesures i imposar multes o bans als defraudadors, sinó també vigilar la neteja o organització urbana de la vila i l'ordre públic. El mostassaf era inspector i, a més, en certa manera, jutge, perquè imposava multes i penalitats, i jutjava. S'estableix la data i el procediment d'elecció del funcionari que ha d'ocupar el càrrec de mostassaf del municipi. L'elecció es fa cada any el mateix dia que són elegits els jurats. La insaculació de quinze persones en la «bossa del mostassaf» havia de realitzar-la el Consell Ordinari de la vila o la «maior part». El mostassaf gaudia també d'unes ordinacions concretes.¹²²

L'any 1553 el Consell va voler revifar el mercat i per això els jurats i els prohoms van decidir que:

[...] essent gran benefici als poblats de la universitat, tornar el mercat a dita vila, determinaren que tothom i tota persona de la vila i terme i sols el cap de casa sigui tingut i obligat cada dissabte de les nou hores del matí fins a les dotze del migdia, en tenir a plaça o mercat a la vila, i treure i portar mercaderia d'una especie o d'altre, i açó facin i obtemperin sots ban de tres sous, i que tots els anats i vinents sien guiats a portar-hi mercaderia a vendre.

121. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 156: «[...] el mustassaf era el que repassava els pesos i les mesures per tal de comprovar-ne la lleialtat». L'origen és el 1344 per Roger Bernat de Foix; Luis GARCÍA DE VALLDEAVELLANO, *Curso de historia de las instituciones españolas*, p. 546, 552 i 651-652: «Almotacén» o «Almudazaf» a l'Aragó i «Mustazaf» o «Almudafás» a Catalunya.

122. Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Les ordinacions del mostassaf de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)», *Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach* (Sabadell), núm. LV (1988); Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Les ordinacions del mostassaf de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (1725)», *Arraona. Revista d'Història*, núm. 2 (1988), p. 89-95.

Aquestes ordinacions, junt amb l'obligació de substituir el cap de casa per la seva muller, fill o germà, van ser publicades a so de trompeta.

Amb aquestes mesures el mercat a poc a poc va millorar, però sense arribar a la seva esplendor antiga. Per això el 1599 es va demanar al rei Felip III que confirmés el privilegi de «guiatge de mercat». El mercat de Sabadell des d'aquesta data va estar sota la protecció oficial, atès que es van confirmar per a ell totes les prerrogatives dels altres mercats de Catalunya.¹²³

Un altre document continua la línia general marcada per l'anterior per al «*bonum publicum eiusdem ville concernens*». Es tracta del privilegi de Felip III del 19 de novembre de 1602, atorgat per «*Joannes Teres miseratione divine Archiepiscopus Terraconensis, conciliarius, locum tenentis et capitaneus generalis*», d'acord amb la petició que va presentar «*Joanem Roig Sala, syndicum virorum juratorum et proborum hominum universitatis villae Sabadelli*».¹²⁴ El que es demanava estava relacionat amb tres oficis concrets dintre de l'organització municipal: el procurador reial, el mostassaf i el corredor.

El càrrec de procurador reial, encara que estava molt delimitat en el privilegi anterior, necessitava una regulació expressa en tres supòsits: mort, renúncia i impediment. En aquests tres casos s'havia de procedir a la substitució del procurador pel jurat en cap, pel jurat segon i per altres consecutivament fins que es proveís la plaça o s'acabés la causa de l'impediment.

Pel que fa al mostassaf, també reconegut en el privilegi anterior amb personalitat física diferent de la del procurador reial, la seva vacant s'havia de cobrir en cas de mort, absència o impediment, i havia de ser substituït pel jurat segon o pel jurat tercer fins que també fos proveït novament el càrrec o s'acabés l'impediment.

La tercera de les peticions significa la provisió de l'ofici de corredor, ja atorgat per Roger Bernat de Foix el 1344 i confirmat més tard per Pere III, separat dels oficis de saig i agutzil, que fins a aquell moment eren desenvolupats per la mateixa persona. Novament, com tantes altres vegades, es posa com a exemple la situació en altres llocs de Catalunya —Granollers o Vilafranca del Penedès— per a obtenir la concessió que es demana. Era evident, segons Miquel Carreras, la voluntat de la vila de separar l'autoritat del Consell de la governativa i judicial, que representava el procurador reial en la distinció dels càrrecs o oficis de corredor i missatger. El primer era l'antic saig o agutzil del jutjat o cúria, que servia també d'andador, portanoves o missatger al Consell i era nomenat pel procurador. Amb aquest privilegi es va demanar i es va

123. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 308

124. AHS, pergami núm. 55, D5 63/1. Còpia sense data i sense cloenda notarial: AMH, 2740/3; ACA, Cancilleria, registre núm. 5183, f. 3r-5r.

obtenir que hi hagués una persona per a cada un d'aquests oficis i que el missatger fos designat pels jurats.¹²⁵

Una exclusió que incloem en aquest epígraf està relacionada amb els funcionaris i l'organització de la vila. Es recull en el privilegi de Felip III del 26 de febrer de 1609.¹²⁶ Es tracta d'una única petició que adopta la forma de capítol. Els naturals de la vila sempre «tenen mes amor y afflictio a les coses de llur propia patria». En la segona meitat del segle XVI va augmentar de manera considerable el nombre d'habitants de Sabadell. En van ser una de les causes les guerres de religió, que van provocar l'arribada de moltes famílies que habitaven la part de la França atlàntica. També hi van anar molts occitans i naturals de les regions franceses de Tours, Orleans, Angers i Sens. La diferència cultural va provocar enfrontaments de caràcter polític que van donar lloc a excloure de les insaculacions els «francesos i fills de francesos».¹²⁷

6.3. «VARA ALTA» I «PURGAR TAULA»

El mostassaf és objecte d'un altre privilegi en el qual es va perfilant el respecte a la seva persona i a les funcions que té encomanades. Les deliberacions del Consell General del dia 26 de setembre de 1604 van portar a demanar que el mostassaf de Sabadell pogués portar una vara verda: «Item per dits honorables jurats i Consell fonch determinat que a costes de la vila sia suplicat a sa Excellència que sia atorgat un bastó o vara per lo mostassaf, en effecte aquell conegan i an aquell se tinga respecte, de la millor manera e puga fer, i per dit effecte se dona poder al mísser Jaume Arnella, sindich i mostassaf». Aquest acabava de ser elegit mostassaf.

L'any següent era concedit per Felip III el privilegi del 23 de setembre de 1605. Sabadell hi és presentada com una plaça de les més proveïdes de tot el Vallès i al mercat setmanal hi concorre molta gent; per tant, és necessari imposar respecte davant dels visitants i entre els venedors del mercat. S'assenyalen les funcions del mostassaf, «que és el qui te compte en aforar dites vitualles y fer que donen lo just pes y mesura».¹²⁸ Es concedeix que el mostassaf porti una vara verda de dos pams de cana, com el mostassaf de Granollers; el mercat d'aquesta ciutat va ser sempre motiu d'imitació per part dels sabadellencs, que hi van veure desplaçada llur prosperitat comercial per la seva importància.

125. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 350-351. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-I*, p. 51.

126. AHS, pergami núm. 55, D5 71/2.

127. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 753-758. La gran immigració francesa del segle XVI era nòmada i alterava l'ordre públic.

128. AHS, pergami núm. 53, D5 69/1; ACA, Cancilleria, registre núm. 5185, f. 43v-47r; Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 382 i 821.

Es completen diversos aspectes de la vida municipal en un altre privilegi de Felip III del 4 de febrer de 1609.¹²⁹ El Consell General del 4 de gener de 1609 havia donat poder al síndic, Jaume Arnella, perquè pogués demanar un seguit de peticions relacionades amb els càrrecs públics, i Arnella demana que els jurats «s'anomenin consellers», com en molts llocs del Principat, i que se'ls permeti portar una insígnia o beca de grana vermella. Els magistrats superiors dels altres pobles s'anomenaven jurats, paers o consellers. També es demana que el veguer o porter que va davant dels consellers en totes les processons pugui portar una beca o vara guarnida de plata. Tot és concedit, però la insígnia o beca de grana vermella es porta només dintre de la vila i el terme de Sabadell, i no fora dels seus límits.¹³⁰

En aquest privilegi també s'estableix la bossa dels oïdors de comptes, en la qual s'insacularan cinc persones de la bossa de cada mà. Les característiques que es demanen per a ésser insaculat en aquesta bossa són «que sie abil i sufficient, ço es, que sapiga llegir, scriurer y comptar com per dits officis es requereix». L'extracció es fa el mateix dia que es fa la dels jurats. Els que surten elegits tenen l'obligació d'acceptar els càrrecs, sota la penalització de deu lliures barceloneses, que s'aplicaran la meitat a l'hospital de la vila i l'altra a l'oficial que executa la pena, cosa que crea un incentiu per a major vigilància del compliment de la norma.

Una altra de les concessions que es recullen en aquest document representa un avenç per a arribar a la plena autonomia municipal. «Purgar taula» era l'obligació que tenia el funcionari municipal de donar compte de l'ofici com a condició per a poder accedir a nous càrrecs públics, obligació a la qual ja ens hem referit més amunt. Era la manera o el procediment per a exigir responsabilitat administrativa¹³¹ als funcionaris quan havien acabat el mandat. Durant un temps determinat estaven obligats a *tenir taula*, és a dir, a contestar d'acord amb el dret a totes les persones que es consideraven perjudicades per la seva gestió.¹³²

Un altre càrrec figura en aquest mateix document: «el pesador de la farina». I també era insaculat en la bossa corresponent. Tenia un salari fixat per la vila i, en cas de no voler acceptar l'ofici, se li imposava la pena de «privatio dels officis y beneficis de dita vila i de deu lliuras barceloneses la qual pena sia executada irremisiblement com a deutes fiscals i reals». La durada del càrrec era d'un any i havia de prestar jurament.

129. AHS, pergami núm. 54; AMH, 2496; ACA, Cancilleria, registre núm. 5187, f. 76v-82r; Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 353-356, desenvolupa les reformes en la designació dels càrrecs municipals i distingeix entre els honorífics i els professionals.

130. Jesús LALINDE ABADÍA, «La indumentaria como símbolo de discriminación jurídico-social», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 53 (1983), p. 583-602.

131. Diem administrativa perquè la responsabilitat estava limitada a les funcions dels càrrecs, i no a les accions personals o privades; vegeu Isidre LLUCIÀ I SALARICH, «Purgar taula: el present d'una institució històrica», p. 151 i seg.

132. Luis GARCÍA DE VALLDEAVELLANO, *Curso de historia de las instituciones españolas*, p. 487-488.

Després de l'any de mandat, les persones que havien exercit el càrrec havien d'estar dos anys sense fer-ho.¹³³

6.4. SERVEIS MUNICIPALS

Alguns privilegis regulen serveis municipals referents a les qüestions d'aigües. El més antic dels recollits en els *Privilegis* és de Pere III, del 28 de desembre de 1367, i regula el proveïment d'aigües de la font Rosella, que era de Terrassa i permet que la puguin utilitzar els habitants de Sabadell.¹³⁴ Aquesta font es trobava entre Can Oriach i Can Borgunyó.¹³⁵ Com en altres privilegis, s'esmenta a l'inici la reina Elionor: «[...] contemplatione vestri Illustrissime Alienora Regina Aragonis, carissime consortis nostrae». Elionor era aleshores senyora de la vila de Sabadell i del terme del castell d'Arraona perquè ho havia comprat al vescomte de Castellbò.¹³⁶

El privilegi estableix la possibilitat de conduir l'aigua fins a la vila de Sabadell, encara que sigui per terres conreades o ermes, i preveu l'existència d'un col·lectiu de persones «proborum hominum in talibus expertorum», que eren a la fi les responsables de la canalització. Es tractava d'un grup de funcionaris que vigilaven el compliment de les disposicions que feien referència a l'aigua i també al manteniment de la netedat en les sèquies. Resulta freqüent, dins de les universitats catalanes de la baixa edat mitjana, trobar un grup de prohoms amb una funció específica dins del municipi, integrats en un primer moment en l'organització d'una rudimentària assemblea veïnal, sota la presidència del batlle. No es fixa, en un primer moment, el nombre d'experts en l'afer de les aigües. A Tàrraga són quatre homes.¹³⁷ A Sabadell, després del 7 de novembre de 1434, es constitueixen en una comissió de catorze persones anomenades «prohoms de l'aiuga» per acord del Consell General. En el privilegi es fa al·lusió a l'arbitri d'aquests prohoms en els afers derivats de la font Rossella.¹³⁸

133. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-I*, p. 194.

134. AHS, pergami núm. 713, D5 67/3; AMH, 2740/6, còpia del trasllat al llibre de privilegis, feta a instància de la «Sociedad de los Amantes de la Agricultura e Industria de Sabadell» (1860).

135. Joan ALSINA I GIRALT, *Índex de topònims de Sabadell i el seu terme fins a la darrereria del segle XVIII*, Sabadell, Ajuntament de Sabadell, 1985, p. 90. El desembre del 1367 el rei Pere III concedí perpètuament a Sabadell, tot i que estaven situades al terme de Terrassa, «totes aquelles aigües que neixen de la Font Rossella».

136. ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2457. ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2463. ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2464. ACA, Cancilleria, Pergamins, Pere III-IV, carp. 285, 2468.

137. Josep Maria FONT I RIUS, «Costumbres de Tàrraga», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 23 (1953), p. 429-444.

138. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 235-236.

En els *Privilegis* s'inclou una concòrdia del 3 de gener de 1460 entre la universitat i la pabòrdia de Sant Salvador, quan ja havia tingut lloc l'elecció dels prohoms de l'aigua. La tasca d'aquests personatges era abastar la vila amb tres fonts, establir un safareig públic i formar en els terrenys propers a la població una horta que permetés el consum sense baixar al riu. El mateix Consell dona llicència a Galceran Marquet, el 17 de setembre de 1458, per a construir un safareig a l'horta de la pabòrdia. Aquests terrenys eren també coneguts com el «Domenge de la pabòrdia de Sant Salvador», que depenia del monestir de l'Estany, i van formar una horta anomenada «novella», per a distingir-la de l'horta vella, coneguda com «la major», a la vora del riu Ripoll.¹³⁹ Es fixa el pagament d'un cens anual de seixanta sous de Barcelona a l'abat i paborde, valor que podrà ser reclamat. L'establiment dels cultivadors mereix una atenció especial i fixa la distribució de l'aigua.¹⁴⁰

7. LA HISENDA LOCAL: ELS CENSALS

En els *Privilegis* es recullen tres documents del segle XVI, des del 1597 fins al 1610, que fan referència a una institució jurídica molt utilitzada en el camp del dret privat, que s'adoptarà i es generalitzarà com una forma d'emprèstit de caràcter marcadament públic, de la qual ja hem parlat en les pàgines anteriors: el censal.

La naturalesa del censal (*censo consignativo* a Castella) revela que el seu principal objectiu va ser transformar el préstec en interès il·lícit, ja que el censal era considerat una institució moral i permesa. El *censal* significa la venda d'una pensió anual i redimible per a un cert temps.¹⁴¹ El *violari* és la venda d'una pensió vitalícia per a un temps determinat. Examinarem en els tres casos l'encarregament, és a dir, l'obligació del deutor o de la llució, que és l'acte de tornar el preu o redimir la pensió d'un censal.

El censal, dins de l'organització de les hisendes de les universitats catalanes, està marcat per la prohibició canònica de la usura, així com per l'adopció i la generalització pels canonistes del principi aristotèlic «pecunia pecuniam non parit», que va ser difós per les *Decretals* i recollit en molts drets territorials influïts per la compilació gregoriana.

El primer intent de burlar aquestes disposicions va ser la proliferació de vendes a carta de gràcia, les quals van ser considerades com a sospitoses d'encobriment d'usura i foren perseguïdes. S'adoptà aleshores la figura jurídica del censal, que va tenir una forta influència en les relacions econòmiques entre els particulars i va permetre a l'Es-

139. AHS A-1-Primer llibre d'acords del Consell de la vila de Sabadell (anys 1449-1472), f. 34r-36r.

140. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 283.

141. Antonio CORBELLA, «Censal», a *Nueva enciclopedia jurídica Seix*, tom IV (CEM-CONQ), Barcelona, Francisco Seix, 1948, p. 1-5.

glésia desenvolupar una activitat econòmica important dins d'un marc de legalitat, administrant els seus béns i gestionant una productivitat més gran dels seus capitals.

El censal sorgeix en una època en què el préstec amb interès era prohibit, per la qual cosa resulta molt freqüent considerar aquesta institució jurídica com a «fraus legis», permès amb la finalitat de burlar les lleis prohibitives de la usura per la conivença de l'Església amb el món capitalista.¹⁴²

Com hem comentat, el censal és el dret redimible de cobrar una pensió anual a càrrec d'una determinada persona —particular, universitats, barons o Generalitat, o els seus successors— com a remuneració d'un capital lliurat prèviament a aquella. Podia estar assegurat amb la garantia d'una finca: aquest és el cas del censal de la vídua de Bartomeu Llopart amb l'Hospital de Sabadell. El censal es diferencia del cens emfitèutic en el fet que el dret a la pensió no prové de l'establiment de la finca, sinó del lliurament d'una quantitat pecuniària.

Les persones que hi intervenien podien ser habitants de Sabadell, tant el creditor censalista com el deutor, i actuaven com a particulars. Però també podien ser forasters quan el comprador de la pensió era una persona civil de fora de Sabadell; normalment, es tractava de gent de la rodalia: Terrassa, Cerdanyola, Santa Maria de Mojà, Sant Julià d'Altaura o Castellar. El creditor podia ser el representant d'un orde religiós (frares predicadors) o d'una comunitat parroquial (comunitat de preveres de Santa Maria del Pi de Barcelona) o abacial (Santa Maria de l'Estany). També hi havia censals venuts a les confraries locals, com la de Sant Antoni.

Els religiosos, normalment franciscans, d'ordes mendicants o de predicadors, intentaven crear una mena d'usura permesa de base mutualista. Les comunitats religioses acumulaven en llurs mans els valors més sòlids del mercat. El censal més important assumit per la vila va ser establert amb el convent dels predicadors de Barcelona, amb motiu de la venda de la vila pel vescomte de Castellbò a la reina Elionor, esposa de Pere III. Aquest censal, el més important per a la vila des del punt de vista històric, s'estableix també amb un col·lectiu religiós i la quantitat de vint-i-quatre mil sous de preu i mil cent de pensió anual tindrà una llarga i conflictiva continuïtat.¹⁴³ Un altre col·lectiu que participa en l'establiment dels censals és el dels mercaders de Barcelona, normalment com a creditors de pensions.

La universitat de la vila actua sempre com a deutora dels censals, representada durant el segle xv pel clavari de la vila. Durant el segle xvi existeixen síndics del Consell encarregats d'aquesta tasca. Com diu el professor Font i Rius, a mitjan segle xv es generalitza en la majoria de ciutats catalanes aquesta nova forma d'emprestit de caràcter marcadament públic, en adoptar-se per a finalitats municipals una institució de

142. Bartolomé CLAVERO SALVADOR, *La usura. Del uso económico de la religión en la historia*, Madrid, Tecnos, 1984.

143. AHS, pergami núm. 8, D5 77; AHS, pergami núm. 47, D5 77; AHS, pergami núm. 48, D5 7747.

dret privat: la recepció d'una quantitat de diners per al municipi amb la càrrega d'una pensió o un interès anual de caràcter perpetu (censal mort) o durant la vida d'una o dues persones (violari).¹⁴⁴

Dels tres censals, el primer i l'últim corresponen, per ordre cronològic, a les èpoques de lluçió d'un censal mort: l'un, per la totalitat del censal amb la comunitat de preveres de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona, del 17 de juny de 1597;¹⁴⁵ l'altre, de part del censal concertat amb la comercianta barcelonina Elisabet Jordà el 13 de gener de 1610;¹⁴⁶ el tercer, del 24 de setembre de 1598, significa la creació d'un censal a favor de l'Hospital de Sabadell.¹⁴⁷

Les raons que porten el Consell General de la universitat de la vila i el terme de Sabadell a endeutar-se per mitjà de censals amb la comunitat de preveres de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona i amb la comercianta barcelonina Elisabet Jordà, són, en ambdós casos, d'índole econòmica. La falta de diners disponibles per part de la universitat feia que calgués recórrer a la creació de censals com una forma extraordinària d'aconseguir capital públic. La penúria que es passava quant al proveïment de blat a la vila donà lloc a l'empenyorament per part de la universitat. Entre els anys 1520 i 1600 la deficitària producció de blat i l'augment del preu d'aquest cereal¹⁴⁸ provocaren la reducció d'un 25% de la capacitat adquisitiva dels obrers urbans.¹⁴⁹

El Consell no tenia diners perquè en gran part s'invertien en vells compromisos, com ara les pensions de censal que calia pagar al convent de la Mercè de Barcelona, a l'encarregat de la capella reial o al convent de Santa Caterina de l'orde dels predicadors. Com que el municipi es retardava a pagar aquests i altres deutes, els seus creditors li embargaven les imposicions i les arrendaven pel seu compte per a cobrar els crèdits. Encara el 1599 el Consell va demanar al rei que reconegués a la vila el privilegi

144. Josep Maria FONT I RIUS, «La administración financiera en los municipios catalanes medievales», *Estudios sobre los drets i institucions locals*, p. 611-637. Text publicat també a *Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1982, p. 11-30.

145. AHS, pergami núm. 51, AMH 2696, època i lluçió del censal; Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Església i economia municipal: una institució jurídica a la universitat de la vila i terme de Sabadell (1592-1597)», *Jornades d'Història Antoni Agustí i el seu Temps*, Barcelona, PPU, 1990, p. 30-320.

146. AHS, pergami núm. 56, D5 63/1. Època de quitació de part d'un censal.

147. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 480-481: «[...] la viuda de Bartolomé Llopert y su hijo crearon un censal de cien libras a favor de los Jurados como administradores del Hospital, por igual cantidad que debía su marido del tiempo que fué clavario de la Iglesia y administrador del Payol, en lo que hipotecaron una casa de la plaza Mayor. Consta en poder de Juan Galcerán, Notario de Sabadell».

148. Gaspar FELIU, «Precios y salarios en la Cataluña moderna», *Estudios de Historia Económica*, núm. 21 (1991), p. 22 i seg.

149. Fernand BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, 2a ed., tom I, Mèxic, FCE, 1980, p. 484-508; Joan REGLÀ I CAMPISTOL, *Felip II i Catalunya*, Barcelona, Aedos, 1956, p. 37-38. Vegeu també Maria Jesús ESPUNY TOMÁS, «Església i economia municipal», p. 309-320.

de no donar compte de les imposicions, ni pagar-ne el quint al mestre racional, com no el pagaven els creditors que abans les tenien embargades.¹⁵⁰

La creació dels censals és determinada per una decisió del Consell General de la universitat de la vila del 12 de febrer de 1592: «[...] determinaren, ques manllevin fins en quantitat de vuyt centes lliures barceloneses a sou per lliura o manco i aquelles fer us que hagen de servir per a comprar blat i no altra cosa».¹⁵¹ Les vuit-centes lliures corresponien al censal establert amb la comunitat de preveres de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona. En un altre Consell General, el celebrat el 10 d'agost de 1606, «[...] fonch determinat per los senyors jurats i Consell general que sien manllevades mil lliures, a for de censal ab la major comoditat pugan i aquelles han de servir per comprar blat per lo pallol i per dit effecte fermen sindicat als senyors jurats ab la forma solita [...]». Les mil lliures corresponien al censal establert amb la comercianta barcelonina Elisabet Jordà.¹⁵²

El dia 4 d'octubre de 1592 es determinà «que es vegi ahont sont los diners de les vuyt centes lliures que manllevaren per a comprar blat y vist ahon son que se don ordre en comprar blat, com millor convindra y per asso se fasse donar compte al palloler y al clavari que aquells te y a altres qualsevol que sia». Havien rebut, per tant, la quantitat i es disposaven a donar-li la funció que va ser decidida pel Consell General.¹⁵³ El dia 4 de setembre de 1606:

Determinaren, que es pugan manllevar mil ducats, valents dotze centes, a for de censal, al for ben vist y millor acomodo serà. Item, revoquen lo sindicat fet a 10 d'agost propassat, sine infamia. Item, elegiren per clavari, ço es, depositari del Pallol a Antoni Turull, sabater de Sabadell, en que li sien entrats tots els diners del allol, i que no puga, no li sia licit pagar sino per blats o per ordre del Consell General, altrament ho hage de pagar de la sa bossa.¹⁵⁴

Les vuit-centes lliures amb quaranta lliures de pensió van ser girades per la comunitat de preveres de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona en la taula de canvi de la ciutat, on tenia crèdit; el seu tràfic mercantil era important. En el cas de la comercianta Isabel Jordà, el censal era de mil cent lliures i cinquanta de pensió anual.

150. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 284.

151. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 402.

152. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-1*, p. 146.

153. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVI*, p. 414.

154. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-1*, p. 147.

Mentre el censal va ser vigent, el clavari, com a administrador i comptable dels fons de la vila i tresorer dels dipòsits de la universitat, era el responsable del bon govern de les quantitats rebudes per a la compra del blat i de pagar en les dates fixades a la comunitat de preveres de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona i a Elisabet Jordà. La lluiació del censal establert amb la comunitat de preveres de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona és total; per a la comercianta de Barcelona, és només d'una part del que es devia.

Els motius de creació del censal a favor de l'Hospital de Sabadell són diferents. La vídua i el fill de Bartomeu Llopart van haver d'empenyorar-se amb la universitat creant un censal a favor de l'Hospital de Sabadell de cent lliures, quantitat que devia llur pare i espòs a causa dels deutes que va deixar quan va desenvolupar els oficis municipals de clavari i palloler. El censal s'havia de pagar anualment el dia de Nadal. Per a assegurar el pagament de la quantitat a la qual s'obligaven, van hipotecar la seva casa de la plaça Major, on a vegades se celebrava el Consell General de la universitat. En el censal s'esmenta el títol de propietat i es descriu la seva situació.¹⁵⁵ L'Hospital de Sabadell va ser fundat l'any 1283 per un veí del municipi, Pere Sa Muntada, i li va donar estatge en una casa de la seva propietat ubicada entre els carrers de l'Alt Pedregar i la travessia de l'Església. L'any 1390 l'Hospital va passar a dependre del municipi perquè Bertran Sa Muntada, descendent del fundador, va donar el dret del patronat de l'Hospital i del benefici de Sant Joan que portava el regent de l'Hospital. L'Hospital va continuar en aquella casa fins al 1698.¹⁵⁶

8. LES ORDINACIONS

Les diferents municipalitats redacten les ordinacions per al seu règim intern i regulen els aspectes més significatius de la vida municipal: policia urbana i rural, proveïments, mercats i fires, via pública, obres públiques, salubritat, bons costums i moralitat. Apareixen des de finals del segle XII i són més freqüents a mesura que es va avançant en el temps i, sobretot, que els municipis van consolidant la seva autonomia i la seva pròpia identitat.

Les ordinacions municipals poden presentar una forma codificada o bé seriada. En el primer supòsit es tracta de petits codis o cossos normatius articulats, amb una unitat externa, elaborats a la darrera de l'edat mitjana i amb numeració dels capítols, agrupats amb títols i rúbriques.

155. Ernest MATEU I VIDAL, *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell / Segle XVII-1*, p. 86. Gabriel Quer rebrà les rendes de l'hospital i les concordarà i capbrevarà.

156. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 120-121.

El professor Font i Rius assenyalava com a objectiu de les ordinations la integració de les reformes produïdes en els òrgans de la vida municipal. Bàsicament, es tractava de la substitució de l'assemblea general de veïns per un consell més reduït i la introducció del sistema insaculatori de designació dels càrrecs municipals per sorteig en lloc dels antics procediments per sufragi o per cooptació. Les municipalitats, tant les reials com les senyoriales, a la darrereria de l'època medieval assumeixen aquesta fórmula que permetia la concentració d'uns pocs veïns i evitava les agrupacions nombroses i heterogènies i les incomoditats per als que no habitaven en el nucli urbà. Normalment les ordinations incorporen les novetats del sistema insaculatori, però també regulen alguns d'aquests aspectes que fixen el règim orgànic del govern local: les condicions per a ser elegit i els seus impediments, el règim d'incompatibilitats, les responsabilitats dels càrrecs, la rendició de comptes, les condicions per a alguns oficis i les responsabilitats.¹⁵⁷

L'altre sistema és el de seriació continuada, és a dir, successives disposicions que, en forma de crides o de bans, es van publicant de manera aïllada, intermitent. A Sabadell, els llibres d'acords o de deliberacions des de mitjan segle xv són d'aquest tipus.

El primer llibre d'acords (1449-1472), que posteriorment es va conèixer com a *Llibre vell*, va ser redactat per diversos escriptors, encara que a la coberta diu textualment: *Primus liber Comuni mei Anthonii Pelagrini notarii publici Sabadelli*. Desconeixem si Antoni Pelegrí és l'escriptor que comença el llibre o el que l'acaba. Es poden distingir un grup de tretze disposicions que són clarament ordinations.¹⁵⁸

El *Llibre d'acords i d'ordinacions de la Universitat de la vila i terme de Sabadell* que va publicar l'arxiver mossèn Ernest Mateu i Vidal als anys seixanta del segle xx recull en un primer volum (segle xvi) els llibres segon, tercer i quart de les actes municipals, que van del 1548 al 1600, i en la segona part (segle xvii-i), les que van del 1600 al 1625. Els acords aprovats el 20 d'octubre de 1548 formen un petit recull d'onze capítols que tracten: els camins (1), els regs i els safareigs (2), els danys a les possessions d'altri (3), fermar els porcs (4), les multes pels porcs que vagin solts (5), les bèsties grosses que causin danys (6), les vaques i braus sense tancar (7), rentar a les fonts (8), rentar draps als abeuradors (9), vendre amb mesures falses (10) i falsejar el pes de la carn (11).

Cadascun dels capítols descriu unes prescripcions que són objecte de multa (ban) si s'infringeixen. En aquesta sessió «[s]ón reconegudes les ordinations del Llibre Vell (1449-1472) s'encomana al notari del Consell, Jaume Feu, que, un cop esmenades, corregides i renovades aquelles, continués en un altre Llibre les ordinations noves

157. Josep Maria FONT I RIUS, «Ordenanzas de reforma orgánica en municipios rurales catalanes (siglos xvi-xviii)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 31 (1961), p. 569-610.

158. *Primer llibre d'acords del Consell de la Vila de Sabadell, 1449-1472*, Sabadell, Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach, reed. facs., 1978.

que es fessin en avant, escrites i continuades de la forma següent». Sembla que podien existir llibres d'ordinacions com a codis específics, encara que no s'han trobat.

8.1. ELS LLIBRES DEL MOSTASSAF

Els llibres del mostassaf o de la mostassaferia eren un tipus específic d'ordinacions municipals que regulaven l'activitat d'aquests funcionaris, les seves responsabilitats dins de la vila, les seves infraccions i les penes que els corresponien. El mostassaf era el funcionari encarregat, com hem vist, dels pesos i les mesures, del control i la qualitat dels productes del mercat; era també el responsable de fixar els preus de la carn, el pa i el blat, i el càstig dels frauds. Li corresponia també la neteja de la via pública.¹⁵⁹

A Sabadell no existeix un llibre del mostassaf pròpiament dit, però les ordinacions publicades corresponen a recensions dels acords presos i recollits entre els anys 1550 i 1624. Segons un acord del 30 de maig de 1604 probablement va existir, ja que recull un pregó que diu: «Item, que el senyor jurat Fontanet i antic Lletget, Joan Roig i Sala i Agustí Bruc, aquests jurats, puguén proposar i adobar les ordinacions del mostassaf». Sembla que se'ls encarrega que facin, preparin, ordenin o reformin les ordinacions del mostassaf.

En la mateixa sessió es diu: «Ara oiats [ara, sentiu o oiú] que us notificam i fan saber a tothom generalment de part de l'honorable Agustí Bruc, l'any present i corrents, mostassaf de la vila de Sabadell, a instància de l'honorable jurats i consell de la vila de Sabadell, que no sia ninguna persona [que no hi hagi cap persona] que no gos ni presumisca d'aquesta hora al davant, rentar ninguna manera de draps de lli, ni de llana, ni robes a la pica del raig del safareig de la present vila [...]». Una de les actuacions del mostassaf era fer de policia de la salubritat. La seva presència es justifica per aquestes crides i pels pregons que s'anaven fent.

9. CONCLUSIONS

L'anàlisi dels privilegis continguts en el llibre *Privilegis de la vila de Sabadell* ha permès contemplar l'evolució i la consolidació de les institucions municipals a Catalunya. Aquest dret especial adreçat a una població tenia sempre un component

---

159. Pedro CHALMETA, «El Almotacén a través de los Llibre del Mustaçaf», *Aragon en la Edad Media*, núm. xx (2008), p. 203-223. Es tracta d'un ampli i documentat estudi basat en disset llibres del mostassaf dels segles XIII i XIV d'aquest càrrec municipal inspirat en el *zabazoque* o senyor del mercat andalusi.

econòmic que significava un empenyament per als vilatans per tal d'obtenir aquella norma d'excepció.

L'exposició ha estat dividida d'acord amb un criteri sistemàtic, atès que hem valorat la condició de vila reial de Sabadell com un aspecte prioritari pel que fa a la seva situació jurídica i entitat pública. El vescomte de Castellbò va vendre a la reina Elionor, esposa de Pere III, la vila de Sabadell, i la mateixa sobirana va atorgar a la ciutat el privilegi d'agregació a la Corona. No obstant això, la sobirana va canviar la vila al seu espòs pel castell de Sant Martí del Penedès, però va confirmar la seva permanència sota la protecció reial.

Les vendes a carta de gràcia eren freqüents entre els membres de la família reial. Així, el rei Pere III, davant de les urgents necessitats econòmiques de la Corona, va utilitzar aquest sistema per a traspassar la vila a l'infant Martí. Aquest va fer el mateix als consellers de la ciutat de Barcelona, de manera que la capital va esdevenir senyora de la vila de Sabadell. Malgrat aquestes vendes, l'infant Martí va confirmar els privilegis, les llibertats i els bons usos. I va aprofitar per fer-ho a través d'una sentència, la del mas Carbó, que va delimitar la jurisdicció amb el terme de Terrassa. Sabadell va tornar a ser propietat de la Corona, de la qual ja no va sortir durant el regnat de Ferran II, atès que els monarques posteriors van considerar-la de nou integrada en totes les concessions a través dels privilegis.

La submissió a la justícia reial, integrada pels batlles i els prohoms, permetia l'exempció de tota l'altra justícia, la senyorial. Algunes facultats senyorials que s'havien mantingut durant el temps van ser objecte de plets, com el nomenament de batlles naturals i perpetus per part de la família dels Clasquerí. El representant de la vila estava vinculat únicament a una família, per la qual cosa era freqüent la col·lisió amb el procurador reial. El rei era el titular de la jurisdicció alta i baixa, i això es demostra quan Joan II estableix una amnistia per a recompensar la submissió i fidelitat de la vila durant la rebel·lió que fou la Guerra Civil catalana.

La delimitació del terme amb els pobles veïns, llocs propers o disseminats, també donà lloc a conflictes. La incorporació a la vila es feia per mitjà de privilegis o concòrdies, en les quals podien utilitzar-se fins i tot servituds de pas. Es té en compte sempre un col·lectiu de veïns, elements amb potencials econòmics molt concrets, que desenvolupen tasques diverses, no necessàriament dins de l'exercici d'una responsabilitat municipal.

Dins dels serveis municipals, la concessió de les aigües responia a una de les necessitats més fortes de la població, ja que la ciutat es trobava en terreny de secà i l'aigua era necessària per als usos domèstics, per al conreu i per a la indústria. Així, la font Rosella i una altra sense nom formaven part d'un dels privilegis que Pere III va concedir a la vila per a complaure la seva dona, Elionor de Sicília.

Les reformes dins de l'organització municipal de l'època moderna van marcar un nou capítol dins de les viles i les ciutats: en concret, el canvi del sistema d'elecció de les autoritats locals per la insaculació i la reducció de l'assemblea general de veïns a trenta

persones. En aquest sentit, els privilegis són molt minuciosos, atès que plantegen totes les possibilitats que les novetats podien introduir i les qüestions que podien sorgir: domiciliació, vacants, característiques, canvi d'una mà a l'altra, etcètera.

La facultat normativa que s'atorga per a poder aprovar ordinacions per lo «bé i utilitat i per la bona administració i regiment dels oficis» obre un nou aspecte en les funcions dels representants locals. El primer llibre d'acords (1449-1472), que posteriorment es va conèixer com el *Llibre vell*, va ser redactat per diversos escrivans. D'aquest document es poden extreure un grup de tretze disposicions que es poden considerar com a ordinacions. Els llibres d'acords i d'ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell que va publicar en dos volums als anys seixanta del segle xx l'arxiver mossèn Ernest Mateu i Vidal, responen a una ordenació seriada, no a l'estructura d'un codi. Hi ha encara un tercer volum manuscrit. Sembla que podien existir llibres d'ordinacions com a codis específics, encara que no s'han trobat.

Els privilegis exploren les funcions dels oficials municipals i els atorguen noves facultats: el procurador reial, el mostassaf, el corredor, separat del saig i de l'agutzil o el missatger i les seves activitats, el cobriment de les vacants i les causes de substitució. El reconeixement als oficials, present en els privilegis, quedava evidenciat per la indumentària que lluïen o pels símbols que ostentaven. I no només això: la importància del nom queda demostrada quan reivindiquen el de *consellers*, com els de la ciutat de Barcelona. Les exclusions dels forasters, «francesos i fills de francesos», de les insaculacions consideren les conseqüències d'una alta immigració provinent de diferents regions franceses, ja que era una població nòmada i provocava desordres freqüents.

Tres censals incorporats en el llibre de Sabadell exemplifiquen el funcionament de la hisenda municipal i ens permeten avaluar aquesta institució jurídica d'utilització general en el camp del dret privat, que s'adoptarà i es generalitzarà com una forma d'emprèstit de caràcter marcadament públic.

Què passarà amb tota aquesta normativa privilegiada que formava part del dret local de la universitat de la vila i terme de Sabadell quan es publiqui el Decret de Nova Planta? Quines van ser les conseqüències de la generalització del municipi castellà?

Com se sap, els decrets de Nova Planta van estendre a la Corona d'Aragó el règim municipal de Castella. L'aplicació del sistema castellà va uniformar l'esquema municipal català. En les localitats importants, els regidors podien ser de dotze a vint-i-quatre i eren nomenats pel rei entre gent important, però els pobles podien presentar els seus propis regidors, que havien de ser confirmats per l'Audiència. Va desaparèixer el que quedava de l'antic sistema d'insaculació, un fet que va facilitar la gestió autàrquica d'uns corregidors que van governar els dòcils ajuntaments, convertits en instruments del monarca.¹⁶⁰ No es tractava solament de portar a terme un canvi de persones,

160. José Antonio ESCUDERO, *Curso de historia del derecho. Fuentes e instituciones político-administrativas*, Madrid, Gráficas Solana, 1986, p. 783-784.

com correspondria a un acte de simple depuració política, sinó que el nomenament de regidors en lloc dels antics jurats representava un canvi radical en el concepte de la legitimitat del poder, ja que els nous càrrecs deixaven de tenir periodicitat anual i de ser d'extracció més o menys popular per mitjà del sistema insaculatori, per a convertir-se en oficis dependents exclusivament de la discrecionalitat de la monarquia.¹⁶¹

Com diu Antoni Jordà, la substitució pel municipi castellà pot considerar-se com l'etapa de culminació del progressiu deteriorament del municipi català dels segles XVI i XVII, en especial pel que fa al procediment d'insaculació per a l'elecció dels càrrecs municipals. Els canvis i les transformacions s'originen ja durant la Guerra de Successió espanyola.¹⁶²

Com hem vist, fins al Decret de Nova Planta el municipi de Sabadell era regit pel procurador reial, tres consellers, el Consell Ordinari dels quinze i el Consell dels Trenta. A partir d'aquell Decret, els consells foren convertits en ajuntaments, el procurador general va passar a ser batlle i no va existir cap diferència entre consellers i prohoms, sinó que tots eren iguals i van ser anomenats *regidors*. El càrrec de batlle durava dos anys i els regidors que exercien un càrrec eren designats per l'Audiència, que els escollia entre les ternes que per a cada lloc proposava l'ajuntament sortint.

L'autoritat judicial i governativa, representada abans pel procurador reial, i la del poble, pels consellers, havien perdut la seva representativitat per la manera com es designava. Van ser desterrats tres oïdors de comptes i van desaparèixer els càrrecs de mostassaf i de palloler. Segons la nova organització, a Sabadell van tocar un batlle i sis regidors, dels quals el primer o degà tenia la vara quan el batlle mancava o havia acabat el seu temps i se n'esperava un de nou.

Malgrat els canvis, es mantingueren els antics oficis tradicionals: el clavari, anomenat col·lector de propis, els prohoms de terme, els administradors de l'Hospital i els càrrecs de l'Església, reduïts a tres obrers. Quant als càrrecs retribuïts del municipi, no hi hagué grans novetats: a l'hospitaler, que servia també de fofser, se li va confiar la guarda de l'església durant la nit i se'l va anomenar *guardià*.¹⁶³

El Decret de Nova Planta tolerava la subsistència de les ordinacions municipals sempre que fossin reconegudes per l'Audiència (que era el cos delegat de l'autoritat reial a Catalunya) i no contradiguessin el decret esmentat. I així es van poder mantenir, de fet, durant el segle XVIII, en què se'n van promulgar de noves, però es van liquidar definitivament amb el règim constitucional del segle XIX i la unificació del dret municipal.

161. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «L'etapa de provisionalitat institucional borbònica en els municipis catalans durant la Guerra de Successió (1707-1716)», *Pedralbes*, núm. 2 (1982), p. 307-316.

162. Antoni JORDÀ FERNÀNDEZ, «Els decrets de Nova Planta per a la Corona d'Aragó», *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, núm. 26 (2016), p. 69-90.

163. Miquel CARRERAS COSTAJUSSÀ, *Elements d'història de Sabadell*, p. 413-414.

Però els municipis, d'acord amb les noves lleis municipals, van poder legislar, d'una manera similar a com havien legislat, mitjançant les ordinacions municipals («ordenanzas municipales»), també en aspectes interns, amb submissió a les lleis generals, a les lleis municipals, etcètera.

Però, com sabem i no podem oblidar, el dret local actual té com a antecedent el ric dret municipal català medieval i modern, del qual el llibre *Privilegis de la vila de Sabadell* és un bon exemple.

BIBLIOGRAFIA

- ALAVEDRA I BOSCH, Josep. «L'església de Sant Feliu de Sabadell: religiositat i sociabilitat als segles XVI-XVIII». *Arraona*, núm. 34 (2014).
- ALMAZÁN FERNÁNDEZ, Ismael. «Els immigrants francesos al Vallès Occidental: el profit i la por». *Terme*, núm. 7 (1992).
- ALSINA I GIRALT, Joan. *Índex de topònims de Sabadell i el seu terme fins a la darrerria del segle XVIII*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 1985.
- ALSINA I GIRALT, Joan. «Els Meca a Sabadell». *Plaça Vella*, núm. 25 (1988).
- ARGEMÍ RELAT, Mercè. *D'Arraona a Sabadell. El naixement de la vila al voltant d'un mercat medieval*. Sabadell: Amics de l'Art Romànic de Sabadell, 2010.
- BAJET ROYO, Montserrat. *Aspectes del comerç a Catalunya en el segle XVI segons els llibres dels mostassas*. Lleida: Universitat de Lleida. Servei de Publicacions, 1998.
- BASTARDAS, Joan. *Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII*. Barcelona: Fundació Noguera, 1991.
- BAYERRI, Enrique. *Llibre de privilegis de la vila de Ulldecona*. Tortosa: Imprenta Blanch, 1951.
- BERTRAN I ROIGÈ, Prim. «La ciutat de Barcelona, senyora de Vilagrassa, a l'Urgell (1391-1460)». A: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel; GÓMEZ RABAL, Ana; SALICRÚ, ROSER; VERDÉS I PIJUAN, Pere (coord.). *A l'entorn de la Barcelona medieval: Estudis dedicats a la doctora Josefina Mutgé i Vives*. Barcelona: CSIC, 2013.
- BOSOM I ISERN, Sebastià; VELA I PALOMARES, Susanna. *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*. Barcelona: Fundació Noguera, 2007.
- BOSOM I ISERN, Sebastià; VELA I PALOMARES, Susanna. *Llibre de les provisions reials de la vila de Puigcerdà*. Barcelona: Fundació Noguera, 2009.
- BRAUDEL, Fernand. *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*. Vol. I. 2a edició. Mèxic: FCE, 1980.
- BROCÀ, Guillem M. de. *Historia del derecho civil de Cataluña, especialmente del civil, y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*. Vol. I. Barcelona: Herederos de Juan Gili, 1918.

- CAPDEFERRO I PLA, Josep; RIBALTA I HARO, Jaume. *Banyuts catalans: L'adulteri i la Casa de les Egipcíaques a la Barcelona moderna*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2014.
- CARDELLACH I GIMÉNEZ, Teresa; PUIG I USTRELL, Pere; RUIZ I GÓMEZ, Vicenç; SOLER I JIMÉNEZ, Joan. *Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa (1228-1652)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006.
- CARESMAR I ALEMANY, Jaume. *Carta al Barón de la Linde sobre la antigua y nueva población de Cataluña*. Barcelona: Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1959.
- CARRERAS COSTAJUSSÀ, Miquel. *Elements d'història de Sabadell*. Sabadell: Caixa d'Estalvis de Sabadell, 1967.
- CASAS RABASA, Santi. «Alguns apunts sobre el govern municipal a la ciutat de Tarragona (ss. xv-xvi). Els privilegis d'insaculació». *Pedralbes*, núm. 13 (1993).
- CASTELL I GRANADOS, Pau; MONTANER I ALSINA, Carme. *Llibre de privilegis de la vila de Tremp (1079-1487)*. Tremp: Garsineu, 2019.
- CERDÀ RUIZ-FUNES, Joaquín. «La Inquisición en las Costums de Tortosa (Notas para un estudio)». A: *Costums de Tortosa. Estudis*. Tortosa: UNED, 1978.
- CLAVERO SALVADOR, Bartolomé. *La usura. Del uso económico de la religión en la historia*. Madrid: Tecnos, 1984.
- COBOS FAJARDO, Antoni. *Llibre de privilegis de la vila de Figueres (1267-1585)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2004.
- COBOS FAJARDO, Antoni. *Constitucions i altres drets de Catalunya*. Barcelona: Base, 1973.
- CORBELLA, Antonio. «Censal». A: *Nueva enciclopedia jurídica Seix*. Tom IV, CEMCONQ. Barcelona: Francisco Seix, 1948.
- CORTIELLA I ÒDNA, Francesc. «Pere el Gran i les Constitucions del 1283». *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, vol. VIII, núm. 61-62 (1985).
- CRUZ I RODRÍGUEZ, Joan. *Els privilegis de la vila d'Igualada*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- CUELLAS CAMPODARBE, Robert. *El «Llibre gros dels privilegis» de la ciutat de Balaguer*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs i Universitat de Lleida, 2015.
- CHALMETA, Pedro. «El Almotacén a través de los Llibre del Mustaçaf». *Aragón en la Edad Media*, núm. xx (2008).
- DOMINGO, Dolors. *Pergamins de privilegis de la ciutat de Balaguer*. Lleida: Universitat de Lleida i Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997.
- ESCUADERO, José Antonio. *Curso de historia del derecho. Fuentes e instituciones político-administrativas*. Madrid: Gráficas Solana, 1986.
- ESPUNY TOMÁS, María Jesús. «Regulació del consum vinícola a Sabadell, segons un privilegi senyorial del segle XIV». A: *Món Mediterrani. Primeres Jornades de Viti-cultura a la Conca Mediterrània*. Tarragona: Facultat de Filosofia i Lletres, 1986.
- ESPUNY TOMÁS, María Jesús. *Llibre de privilegis de la universitat de la vila i terme de Sabadell*. Sabadell: Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach, 1988.

- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «Les ordinations del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)». *Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach* [Sabadell], núm. LV (1988).
- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «Les ordinations del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1725)». *Arraona. Revista d'Història*, núm. 2 (1988).
- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)». *Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach*, núm. LVII (1989).
- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «La vila de Sabadell i terme del castell d'Arraona sota la senyoria de la ciutat de Barcelona (1391-1474). Notes a l'estudi d'un document». A: *Història urbana del pla de Barcelona*. Vol. 2. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1990.
- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «Església i economia municipal: una institució jurídica a la universitat de la vila i terme de Sabadell (1592-1597)». A: *Jornades d'Història Antoni Agustí i el seu Temps*. Barcelona: PPU, 1990.
- ESPUNY TOMÁS, Maria Jesús. «L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)». A: *Les Corts a Catalunya: Actes del Congrés d'Història Institucional*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991.
- FARIAS, Víctor; MARTÍ, Ramon; CATAFAU, Aymat. *Les sagreres a la Catalunya medieval*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2000.
- FELIU, Gaspar. «Precios y salarios en la Cataluña moderna». *Estudios de Historia Económica*, núm. 21 (1991).
- FERRO I POMÀ, Víctor. «Notes sobre la constitució *Poc Valria*». *Revista de Dret Històric Català*, vol. 9 (2009).
- FERRO I POMÀ, Víctor. «El procediment d'insaculació». *Revista de Dret Històric Català*, vol. 9 (2009).
- FERRO I POMÀ, Víctor. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Jurídics (IEC), 2015.
- FLORENSA I SOLER, Núria. «La insaculació pactada. Barcelona 1640». *Pedralbes*, núm. 13/1 (1993).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Orígenes del règimen municipal de Catalunya». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 16 (1945).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Orígenes del règimen municipal de Catalunya (Conclusión)». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 17 (1946).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Costumbres de Tárrega». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 23 (1953).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Enrique Bayerri: *Llibre dels Privilegis de la vila de Ulldecona*. Tortosa, 1951; 234 pàgs.». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 24 (1954).
- FONT I RIUS, Josep Maria. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Vol. I. Madrid: CSIC, 1963.

- FONT I RIUS, Josep Maria. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Vol. II. Madrid: CSIC, 1983.
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Ordenanzas de reforma orgánica en municipios rurales catalanes (siglos XVI-XVIII)». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 31 (1961), *Estudios en homenaje a don Galo Sánchez*.
- FONT I RIUS, Josep M. «Génesis y manifestaciones iniciales del régimen municipal en Cataluña». *Miscellanea Barchinonensia*, núm. XVI (1967).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «El antiguo derecho local de la ciudad de Balaguer». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 52 (1982).
- FONT I RIUS, Josep Maria. «La administración financiera en los municipios catalanes medievales». A: *Historia de la Hacienda española (épocas antigua y medieval)*. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1982.
- FONT I RIUS, Josep Maria. *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1985.
- FONT I RIUS, Josep Maria. «Dret local a Catalunya: costums, usos i privilegis». *CES: Cultura, Economia, Societat: Publicació Informativa de la Caixa d'Estalvis de Sabadell*, núm. 41 (30 juny 1988).
- FREEDMAN, Paul H. «La societat local i la política reial al Llibre de privilegis de Terrassa». *Terme*, núm. 21 (2006).
- GARCIA EDO, Vicent. *El Llibre verd major de Perpinyà (segle XII-1395)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2010.
- GARCÍA DE VALDEAVELLANO, Luis. «El mercado. Apuntes para su estudio en León y Castilla durante la edad media». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 8 (1931).
- GARCÍA DE VALDEAVELLANO, Luis. *Curso de historia de las instituciones españolas. De los orígenes a la Edad Media*. 6a edició. Madrid: Alianza, 1982.
- GARRABOU I PERES, Montserrat; HERNANDO I DELGADO, Josep; LLOBET I PORTELLA, Josep Maria; TURULL I RUBINAT, Max. *Llibre de privilegis de Cervera (1182-1456)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1991.
- GIRONELLA DELGÀ, Anna. *Llibre groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2007.
- GONZALVO I BOU, Gener; HERNANDO I DELGADO, Josep; SABATÉ I CURULL, Flocel; VERDÉS I PIJUAN, Pere. *Els llibres de privilegis de Tàrraga (1058-1473)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- GRAUPERA GRAUPERA, Joaquim. «La guerra civil catalana (1462-1472) al Baix Maresme». *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 28 (2012).
- GUILLERÉ, Christian. *Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000.
- HINOJOSA MONTALVO, José. *Llibre de privilegis de la ciutat d'Alacant (1366-1450)*. València: Universitat de València, 2008.

- JORDÀ FERNÁNDEZ, Antoni. «Els antecedents històrics i jurídics de l'administració local catalana». A: GIFREU I FONT, Judith (dir.). *Règim jurídic dels governs locals a Catalunya*. València: Tirant lo Blanch, 2009.
- JORDÀ FERNÁNDEZ, Antoni. «Els Decrets de Nova Planta per a la Corona d'Aragó». *Memòries de la Reial Acadèmica Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, núm. 26 (2016).
- JULIOL I ALBERTÍ, Griselda. *Llibre vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2001.
- LALINDE ABADÍA, Jesús. *La jurisdicción real inferior en Cataluña* ("corts, veguers, batlles"). Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat, 1966.
- LALINDE ABADÍA, Jesús. «La indumentaria como símbolo de discriminación jurídico-social». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 53 (1983).
- LALINDE ABADÍA, Jesús. *Las Siete Partidas*. Edició facsímil. 3 vol. Madrid: Boletín Oficial del Estado, 1984.
- LLUCIÀ I SALARICH, Isidre. «Purgar taula: el present d'una institució històrica». *Revista de Dret Històric Català*, vol. 16 (2017).
- LUCHÍA, Corina. «La construcción del privilegio: procesos de negociación de las élites en los concejos de realengo castellanos en el siglo xv». *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 45/2 (juliol-desembre 2015).
- MATEU I VIDAL, Ernest. *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell, segle XVI*. Sabadell: Comisión de Cultura del Exmo. Ayuntamiento de Sabadell, 1968.
- MATEU I VIDAL, Ernest. *Ordinacions de la universitat de la vila i terme de Sabadell, segle XVII-I*. Sabadell: Comisión de Cultura del Exmo. Ayuntamiento de Sabadell, 1971.
- MAYANS I PLUJÀ, Antoni; PUIGVERT I GURT, Xavier. *Llibre de privilegis d'Olot (1315-1702)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1955.
- MINGUIJÓN, Salvador. *Historia del derecho español*. Barcelona: Labor, 1943.
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de. «La recepció del derecho feudal común en Cataluña I (1211-1330)». *Glossae*, núm. 4 (1992).
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de. «Les compilacions de dret general català». *Glossae*, núm. 7 (1995).
- MOXÓ Y ORTIZ DE VILLAJOS, Salvador de. «Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial». *Hispania*, núm. 94 (1964).
- MOXÓ Y ORTIZ DE VILLAJOS, Salvador de. «Los señoríos. En torno a una problemática para el estudio del régimen señorial (conclusión)». *Hispania*, núm. 95 (1964).
- MOXÓ Y ORTIZ DE VILLAJOS, Salvador de. «Los señoríos. Cuestiones metodológicas que plantea su estudio». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 43 (1973).
- OBIOLS PEREARNAU, Luis (ed.). *El govern de la ciutat d'Urgell al segle XVI. Jeroni Grau i el seu tractat per al govern municipal*. La Seu d'Urgell: Anem, 2019.

- PELLA Y FORGAS, José. *Código Civil de Cataluña*. Tom I. Barcelona: J. Bosch, 1916.
- PÉREZ LATRE, Miquel. *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*. Catarroja: Afers, 2004.
- PONS I GURI, Josep Maria. «Entre l'emfiteusi i el feudalisme (Els reculls de dret gironins)». *Estudi General: Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, núm. 5-6 (1985-1986).
- PUIG I USTRELL, Pere. «El llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa, 1228-1652». *Terme*, núm. 21 (2006).
- RAUFAST CHICO, Miguel. «¿Negociar la entrada del rey? La entrada real de Juan II en Barcelona (1458)». *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 36/1 (gener-juny 2006).
- RAUFAST CHICO, Miguel. «Ceremonia y conflicto: entradas reales en Barcelona en el contexto de la Guerra Civil Catalana (1460-1473)». *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 38/2 (juliol-desembre 2008).
- REGLÀ I CAMPISTOL, Joan. *Felip II i Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1956.
- REIXACH SALA, Albert. «Vicent Garcia Edo (ed.), *El Llibre Verd Major de Perpinyà* (s. XII-1395), Barcelona, Fundació Noguera, 2010, 816 p. (Llibres de Privilegis; 15)». *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 43/1 (gener-juny 2013).
- REIXACH SALA, Albert. *Institucions locals i elits a la Catalunya baixmedieval (Girona, 1345-1445)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2019.
- RUBIO, Daniel. «El crèdit a llarg termini a Barcelona a la segona meitat del segle XIV: els censals morts i els violaris». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 14 (2003).
- RUBIO I MANUEL, Daniel. «El circuit privat del censal a Barcelona». A: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.). *El món del crèdit a la Barcelona medieval*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2007.
- SABATÉ, Flocel. «Presentació. La construcció de la memòria escrita de la ciutat de Balaguer». A: CUELLAS CAMPODARBE, Robert. *El «Llibre Gros dels Privilegis» de la ciutat de Balaguer*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs i Universitat de Lleida, 2015.
- SÁNCHEZ, Galo. *Curso de historia del derecho. Introducción y fuentes*. 10a edició, revisada per José Antonio Rubio. Valladolid: Miñón, 1980.
- SANTAMARIA, Álvaro. «Los Consells municipals de la Corona de Aragon a mediados del siglo XIII. El sistema de cooptación». *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 51 (1981).
- SAURÍ, Maria Concepció. «Palafrugell i el seu "llibre de privilegis": una història que encara no ha arribat al final». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 14 (1995).
- SERRANO DAURA, Josep. «Llibre de privilegis de la vila de Figueres (1267-1585), d'Antoni Cobos Fajardo». *Revista de Dret Històric Català*, vol. 5 (2005).
- SIMON I TARRÉS, Antoni. «"Catalans" i "francesos" a l'edat moderna. Guerres, identitats i contraidentitats. Algunes consideracions». *Pedralbes*, núm. 18/2 (1998).

- SOLDEVILA, Ferran. *Jaume I. Pere el Gran*. Barcelona: Vicens Vives, 1991.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «L'etapa de provisionalitat institucional borbònica en els municipis catalans durant la Guerra de Successió (1707-1716)». *Pedralbes*, núm. 2 (1982).
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *Els municipis catalans a l'Antic Règim (1453-1808)*. Barcelona: Curial, 1983.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «Inventari de les jurisdiccions senyoriales a la comarca de l'Anoia en els segles moderns». *Pedralbes*, núm. 12 (1992).
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «La desnaturalización del procedimiento insaculatorio en los municipios aragoneses bajo los Austrias». *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 15 (1996).
- TORRAS I SERRA, Marc. *El Llibre verd de Manresa (1218-1902)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1996.
- TORRAS I SERRA, Marc. «Els privilegis concedits a Manresa durant la cort de 1311». *Dovella*, núm. 109 (2012).
- TURULL, Max. *La configuración jurídica del municipio bajomedieval*. Barcelona: Fundació Noguera, 1990.
- TURULL, Max. *El gobierno de la ciudad medieval: Administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*. Barcelona: CSIC, 2009.
- VALLÈS I CUEVAS, Jordi; VIDAL I PLA, Jordi; COLL I FONT, Maria Carme; BOSCH I CASADEVALL, Josep Maria. *El llibre verd de Vilafranca*. Vol. I i II. Barcelona: Fundació Noguera, 1992.
- VERDÉS PIJUAN, Pere. «El mercado de la deuda pública en la Cataluña de los siglos XIV-XV». A: *Estados y mercados financieros en el Occidente cristiano (siglos XIII-XVI)*. *XLI Semana de Estudios Medievales*. Separata. Pamplona: Gobierno de Navarra, 2015.
- VICENS VIVES, Jaume. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*. Vol. I. Barcelona: Emporium, 1936.
- VICENS VIVES, Jaume. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*. Vol. II. Barcelona: Emporium, 1937.
- VICENS VIVES, Jaume. *Els Trastàmars (segle XV)*. Barcelona: Vicens Vives, 1991.
- VILLAR I TORRENT, Joan. *Llibre de privilegis de Palafrugell (1250-1724)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2007.

ANNEX

La situació jurídica i l'entitat pública de Sabadell	Pere III	Vila reial <i>Non seperando corona regia</i> .	30 d'agost de 1370
	Pere III	Submissió a la justícia reial, integrada pel batlle i els prohoms. Solament el rei i els seus delegats poden exercir justícia.	15 de desembre de 1376
	Infant Martí	Sentència del mas Carbó. Ús de les aigües del riu Ripoll. Confirmació dels privilegis, llibertats i bons usos.	25 de febrer de 1391
	Joan II	Annexió de la quadra de Sant Pau de Riusec. Confirmació de privilegis, llibertats, usos i bons costums. Exempcions de caràcter penal.	12 de desembre de 1471
	Felip II	Sentència contra els Meca.	12 d'abril de 1574
	Concòrdia entre la part forana de Terrassa i la vila de Sabadell	Es permet passar per un camí proper als murs de Sabadell.	29 d'abril de 1588

Autoritats i funcionaris: l'organització municipal	Carles I	Insaculació. Canvi del sistema tradicional de cooptació.	6 de maig de 1553
	Felip II	Trentenari. Reducció del Consell General de Caps de Casa a trenta persones, representants de les tres mans.	7 de setembre de 1592
	Felip III	Confirmació del privilegi del guiatge del mercat. Procurador reial i mostassaf.	13 de juliol de 1599
	Felip III	Regulació efectiva del procurador reial en cas de mort, renúncia o impediment. Regulació del mostassaf en cas de mort, absència o impediment. Provisió de l'ofici de saig i agutzil.	19 de juny de 1602
	Felip III	Mostassaf. Funcions. Vara verda de dos pams de cana.	23 de setembre de 1605
	Felip III	Càrrecs públics. Els jurats s'anomenen <i>consellers</i> i poden portar una insígnia o beca grana. El veguer pot portar una maça o vara guarnida de plata. Establiment de la bossa d'oidors de comptes. «Purgar taula».	4 de febrer de 1609
	Felip III	Prohibició d'insacular estrangers: francesos i fills de francesos.	26 de febrer de 1609

Serveis municipals: les aigües	Pere III	Proveïment de les aigües de la font Rosella, que era de Terrassa i es permet que la puguin utilitzar els de Sabadell.	28 de desembre de 1367
	Universitat de la vila i paborde de Sant Salvador	Concòrdia del «Domenge de la Pabordia», que depenia del monestir de l'Estany.	3 de gener de 1460
La hisenda local: els censals	Comunitat de preveres de Santa Maria del Pi de Barcelona	Lluïció del censal.	17 de juny de 1597
	Vídua i fill de Bartomeu Llopart, clavari i palloler que havia mort sense «purgar taula»	Encarregament del censal.	24 de setembre de 1589
	Isabel Jordà, comercianta barcelonina	Lluïció de part del censal.	13 de gener de 1610
La vida religiosa: les confraries	Confraria de la Puríssima Concepció	Ordinacions.	27 de setembre de 1609